

Usporedna analiza populacijskog razvoja otoka Krka, Cresa i Lošinja

Gržin, Patricija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:489373>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Patricija Gržin

Usporedna analiza populacijskog razvoja otoka Krka, Cresa i Lošinja

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2021. godina

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Usporedna analiza populacijskog razvoja otoka Krka, Cresa i Lošinja

Patricija Gržin

Izvadak: Usporedna analiza populacijskog razvoja otoka Krka, Cresa i Lošinja ukazuje na promjene u broju i razmještaju stanovništva od prvog službenog popisa 1857. godine do danas, s posebnim osvrtom na one koje su se intenzivirale na prijelazu stoljeća. Naime, otok Krk, u usporedbi s ostalim otocima, zasad ima najpovoljnije kretanje broja stanovnika jer jedini bilježi ukupni rast, prvenstveno zahvaljujući prometnom povezivanju s kopnom (od 1980. g.) i turističkom razvitku. No, bez obzira na tu činjenicu, bilježi prirodni pad, kao i Cres i Lošinj. Stoga mehaničko kretanje ima vrlo značajan utjecaj na buduću naseljenost ovih prostora, no danas niti doseljavanje ne označava „pomlađivanje“ populacije kao nekad, stoga se ne uočava usporavanje starenja stanovništva. Taj je proces već krajem prošlog stoljeća zahvatio matično stanovništvo ovih otoka, a brojni pokazatelji ne daju naznake poboljšanja demografske slike u narednim godinama. Stoga detaljniji uvid u demografsku problematiku ovih prostora omogućuje razumijevanje složenosti, prvenstveno suvremenih, promjena u tendencijama kretanja stanovništva na otoku Krku, Cresu i Lošinj.

27 stranica, 10 grafičkih priloga, 4 tablice, 23 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: stanovništvo, otok Krk, otok Cres, otok Lošinj, prirodni pad, migracija, biološki sastav

Voditelj: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Tema prihvaćena: 14. 1. 2021.

Datum obrane: 9. 9. 2021.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

The islands of Krk, Cres and Lošinj – comparative analysis of population development

Patricija Gržin

Abstract: A comparative analysis of population development on the islands of Krk, Cres and Lošinj emphasizes the changes in the number and distribution of population from the first official census in 1857 to this day, with a special review of those who were intensified at the turn of the century. The island of Krk, in comparison with other islands, has the most favorable total development of the population for now, because he is the only one with a total increase, especially thanks to the transport connections with the mainland (from 1980) and the development of tourism. But, despite this fact, he has a natural decrease, like the islands of Cres and Lošinj. Therefore, migrational component has a very significant impact on the future population density of these areas, but neither immigration does not mean that the average age of population would be lower today as it would be in the past, so the deceleration of ageing is not noticed. That process is registered in the local population by the end of the 20th century and many demographic indicators do not show an improvement of demographic trends in the next decade. So, a more detailed insight into the demographic sphere of this area enables us to understand the complexity, particularly modern, changes in the tendencies of population development on the islands of Krk, Cres and Lošinj.

27 pages, 10 figures, 4 tables, 23 references; original in Croatian

Keywords: population, island of Krk, island of Cres, island of Lošinj,
natural decrease, migration, biological constitution

Supervisor: Ksenija Bašić, PhD, Assistant Professor

UndergraduateThesis title accepted: 14/01/2021

Undergraduate Thesis defense: 09/09/2021

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb,
Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1. 1. Tema i ciljevi rada	1
1. 2. Pregled literature	2
1. 3. Metodologija istraživanja	2
2. Općegeografska obilježja prostora	5
3. Ukupno kretanje stanovništva od 1857. do 2011. godine	8
3. 1. Kretanje broja stanovnika	8
3. 2. Promjena populacijskog težišta	10
3. 3. Polarizacija naseljenosti	12
4. Kretanje stanovništva u suvremenom razdoblju	15
4. 1. Opće kretanje stanovništva od 2001. do 2011. godine	15
4. 2. Prirodno kretanje stanovništva od 2001. do 2019. godine	17
4. 3. Migracijska obilježja stanovništva 2011. godine	20
5. Biološki sastav stanovništva – usporedba 1991. i 2011. godine	22
6. Zaključak	26
7. Popis literature	28
8. Popis izvora	29
9. Popis priloga	IV

1. UVOD

1. 1. Tema i ciljevi rada

Istraživanje demografskih obilježja otočnih prostora zanimljivo je upravo zbog njihovog položajnog određenja kao „izoliranih“ cjelina. Na tim se područjima ponajviše u aspektu kretanja broja stanovnika i promjene njihove strukture mogu sagledati brojni prirodni i društveni čimbenici koji su temelj geografskog pristupa proučavanja prostora. Opće je poznato da je planiranje demografskog razvoja prioritet brojnih razvojnih politika i predstavlja okosnicu budućih pojava i procesa na određenom prostoru. Zbog toga je vrlo važno upoznati se s problematikom demografskog razvoja otočnih prostora koji su u Republici Hrvatskoj ujedno područja upečatljivog turističkog potencijala, ali i sve više „populacijski siromašna“. Ta je svojevrsna kontradiktornost svakako u fokusu interdisciplinarnosti geografije koja nastoji objasniti i uspoređivati naizgled suprotne prostorne procese. Naravno, postoje i određene iznimke od samog generalnog zaključivanja koje je također potrebno istražiti, što će biti i jedan od ciljeva ovoga rada.

Otoci Krk i Cres najveći su hrvatski otoci, a gotovo i jednaki površinom. Međutim, u mnogim prirodnim i društvenim obilježjima veoma se razlikuju. Zbog toga je na njihovom primjeru vrlo zanimljivo uspoređivati demografska kretanja. Također, zbog značajne povezanosti s otokom Cresom u istraživanje je uključen i Lošinj, iako daleko manji površinom. Dakle, primaran cilj ovoga rada jest usporediti populacijski razvoj triju navedenih otoka i izdvojiti njihova karakteristična demogeografska obilježja od prvog službenog popisa stanovništva 1857. godine do danas. Osim toga, ispitat će se točnost triju hipoteza, pretpostavljenih na temelju suvremenih obilježja promatranoga prostora. One su sljedeće:

H1: otok Krk ima bolje demografske pokazatelje nakon 1980. godine u usporedbi s Cresom i Lošinjem (s obzirom na činjenicu da je od tada mostom povezan sa širim riječkim područjem),

H2: svi otoci imaju negativno prirodno kretanje broja stanovnika,

H3: na otocima sa značajnim udjelom doseljenih usporeno je starenje stanovništva.

Sadržaj ovoga rada će se osim usporedne analize dotaknuti i dodatnih demogeografskih obilježja u svrhu sagledavanja šire slike ove tematike. Prema tome, nakon kraćeg uvodnog dijela, pregleda literature i osvrta na metodologiju rada, slijedi pregled općegeografskih obilježja nužnih za razumijevanje prvenstveno razmještaja stanovništva. Zatim slijedi poglavlje o ukupnom kretanju stanovništva od 1857. do 2011. godine gdje će se odrediti osnovne tendencije kretanja broja stanovnika, ali i sistematizirati današnje stanje težišta i polarizacije

naseljenosti. U nastavku slijedi detaljnija analiza suvremenog stanja gdje će se ponajviše razmotriti opće kretanje stanovništva s osvrtom na tipove i trendove, ali i zasebno proučiti prirodno i prostorno kretanje stanovništva. Prije samog zaključka, usporedit će se biološki sastav stanovništva otoka Krka, Cresa i Lošinja 1991. i 2011. godine, kako bi se mogle dati osnovne naznake demogeografskog razvoja istraživanog područja u bližoj budućnosti.

1. 2. Pregled literature

Pregled dosadašnjih istraživanja uključuje objavljene radove iz područja demogeografije o Kvarnerskom otočju. To se prvenstveno odnosi na radove Ivana Lajića koji je proučavao migracije na Cresu i Lošinju, te u cjelokupnoj Primorsko-goranskoj županiji (Lajić, 1993; 1996). On je, također, u suradnji s Rokom Mišetićem analizirao demografske procese na cjelokupnom hrvatskom otočju, ali i posebno na primjeru kvarnerske skupine otoka, ističući problematiku fiktivnoga stanovništva (Lajić i Mišetić, 2013a; 2013b). O demografskoj tematici otoka Krka napisano je mnogo više radova, od kojih su ovdje odabrani oni koji se vežu uz promjene u naseljenosti samoga otoka i njegove dobne strukture stanovništva (Jovanić i Turk, 2013; Jovanić i dr., 2014; Hamzić, 2019). Kao vrlo kvalitetan izvor podataka poslužila je knjiga *Stanovništvo hrvatskih otoka* Smoljanovića i dr. (1999). Osim osnovnih bibliografskih referenci, konzultirana je i dopunska literatura kako bi se stekla šira slika populacijskog razvoja otoka Krka, Cresa i Lošinja. To se prvenstveno odnosi na *Geografski atlas Hrvatske* (Glamuzina, 2009) i knjigu *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima* (Nejašmić, 2005), dok se ostala u manjim segmentima veže uz tematiku samoga rada.

Unatoč brojnim radovima koji se vežu uz proučavanje obilježja stanovništva na otocima Krku, Cresu i Lošinju, primjetno je kako ih se uglavnom promatra s dva gledišta: u sklopu skupine kvarnerskih otoka ili pojedinačno (svaki otok zasebno). Dakle, usporedna analiza populacijskog razvoja ovih triju otoka međusobno još nije provedena, što predstavlja glavni razlog odabira upravo tog pristupa u istraživanju.

1. 3. Metodologija istraživanja

Prostorni obuhvat istraživanja čine otoci Krk, Cres i Lošinj. Međutim, zbog smještaja pojedinih naselja na dvama otocima (npr. na Cresu i Lošinju), potrebna su dodatna pojašnjenja. Dakle, u skup otoka Krka uračunato je svih 7 jedinica lokalne samouprave (Grad Krk i Općine Baška, Dobrinj, Malinska-Dubašnica, Omišalj, Punat i Vrbnik) na koje je otok administrativno

podijeljen, odnosno ukupno 68 naselja koja one obuhvaćaju. U pogledu otoka Cresa situacija je složenija. Naime, na njegovom se području nalaze dvije jedinice lokalne samouprave – Grad Cres i Grad Mali Lošinj. Zbog toga je pod skup otoka Cresa uzeto svih 26 naselja koja pripadaju Gradu Cresu i 4 naselja pod upravom Grada Malog Lošinja čije se središte nalazi na otoku Cresu, a to su Belej, Osor, Punta Križa i Ustrine. Dakle, sveukupno je pod skup otoka Cresa razmatrano 30 naselja. Grad Mali Lošinj osim otoka Lošinja obuhvaća i naselja na otoku Cresu i manjim otocima, zato su od administrativnog područja Grada Malog Lošinja izuzeta prethodno spomenuta 4 naselja koja se nalaze i na otoku Cresu, te 5 manjih naselja na okolnim otocima (Ilovik, Male Srakane, Vele Srakane, Unije i Susak). Prema tome, u ovom radu se analizira preostalih 5 naselja koja se nalaze na otoku Lošinju, a to su Čunski, Mali Lošinj, Nerezine, Sveti Jakov i Veli Lošinj.

Vremenski obuhvat istraživanja odnosi se na razdoblje od prvog do posljednjeg službenog popisa stanovništva, dakle od 1857. do 2011. godine, s tim da se za vitalnu statistiku (broj živorođenih i umrlih) razmatraju podaci do 2019. godine.

Usporedna analiza populacijskog razvoja provodi se na razini cjelokupnih otoka.

Osim prostornog i vremenskog obuhvata, važno je objasniti i popisnu metodologiju. Naime, popisi 1857., 1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991. godine provedeni su po koncepciji stalnog stanovništva (*de iure*), dok su se po koncepciji prisutnog stanovništva (*de facto*) provodili popisi 1869., 1880., 1890., 1900., 1910., 1921. i 1931. godine. Nadalje, popisi 2001. i 2011. godine razlikuju se od svih prethodnih zato što je definiranje ukupnoga stanovništva provedeno po koncepciji uobičajenog mjesta stanovanja (engl. *place of usual residence*). Međutim, ni oni nisu u potpunosti usporedivi. „Dok je Popis iz 2001. godine kategorijom ukupnog stanovništva obuhvaćao i odsutno stanovništvo iz Republike Hrvatske koje je učestalo posjećivalo mjesto prebivališta, 2011. godine se učestalost definira tjednim dolascima, tako da se ovim kriterijem jasnije mogu odrediti kategorije stvarnoga i fiktivnoga stanovništva¹ pojedinih naselja“ (Lajić i Mišetić, 2013b, 73). Dakle, jasno je kako mijenjanje popisne metodologije uvelike otežava usporedivost podataka, što su i brojni autori istaknuli, shvaćajući da se takvi podaci svejedno koriste u analizama (i uspoređuju). „Unatoč metodološkim razlikama između popisa stanovništva, popisni su rezultati međusobno uspoređivani jer pouzdaniji (potpuno usklađeni) podaci demografskih pokazatelja ne postoje“

¹ Fiktivno stanovništvo (stanovništvo na papiru ili tzv. proces administrativnog doseljavanja) obuhvaća ono stanovništvo koje nema stalno prebivalište u određenom mjestu, već se tamo formalno prijavljuje. Lajić i Mišetić (2013a, 169) to objašnjavaju: „Budući da je od 1993. primijenjen zakon popularno nazvan „zakon o vikendicama“, brojni su se vlasnici kuća za odmor opredijelili za to mjesto kao lokaciju pretežnog mjesta stanovanja premda u njemu ne borave tijekom većeg dijela godine, stvarajući tako značajni kontingent fiktivnog stanovništva“.

(Jovanić i dr., 2014, 256). Dakle, uzimajući u obzir nekonzistentnost podataka, u ovome će radu (u kojem god segmentu to bude moguće) više biti naglasak na usporedbi podataka između otoka u određenom razdoblju, nego što će se za pojedini otok promatrati vremenski slijed kretanja i strukture stanovništva.

Gotovo svim podacima o stanovništvu koji su korišteni u radu izvor je Državni zavod za statistiku. Iznimku predstavljaju podaci o dobno-spolnoj strukturi iz 1991. godine koji su preuzeti iz knjige *Stanovništvo hrvatskih otoka* Smoljanovića i dr. (1999). Osim popisnih podataka, u analizi su obuhvaćeni i podaci o broju živorođenih i umrlih iz tablograma vitalne statistike Državnog zavoda za statistiku. S obzirom na manjkavosti migracijske statistike, podaci o migracijskim obilježjima stanovništva korišteni su iz popisa, a migracijski saldo izračunat je vitalno-statističkom metodom. Kako bi se uskladio vremenski obuhvat podataka vitalne statistike (od 1. 1. 2001. do 31. 12. 2010.) s međupopisnim razdobljem (od 31. 3. 2001. do 31. 3. 2011.), podaci o prirodnoj promjeni korigirani su na način da je od iznosa prirodne promjene 2001. godine oduzeta $\frac{1}{4}$, a dodana je $\frac{1}{4}$ iznosa prirodne promjene 2011. godine. Za kartografsku vizualizaciju u ESRI-jevom GIS programu ArcMap 10.7 korištene su dvije baze podataka, a to su Središnji registar prostornih jedinica (SRPJ) i Digitalni atlas Republike Hrvatske. Iz SRPJ-a su dobiveni vektorski podaci, a iz Digitalnog atlasa rasterski podaci iz kojih je izrađen DMR (digitalni model reljefa) korišten za predočavanje hipsometrijskih obilježja otoka Krka, Cresa i Lošinja.

Kratice korištene u radu su: DZS – Državni zavod za statistiku (Republike Hrvatske); aps. – apsolutni broj; rel. – relativni broj (udio, %); DMR – digitalni model reljefa; SRPJ – Statistički registar prostornih jedinica; DGU – Državna geodetska uprava; JLS – jedinice lokalne samouprave (gradovi i općine); GIS – geografski informacijski sustav(i); ESRI (engl. *Environmental Systems Research Institute*) – naziv tvrtke koja izrađuje softvere za geografske informacijske sustave, odnosno upravljanje prostornim bazama podataka.

2. OPĆEGEOGRAFSKA OBILJEŽJA PROSTORA

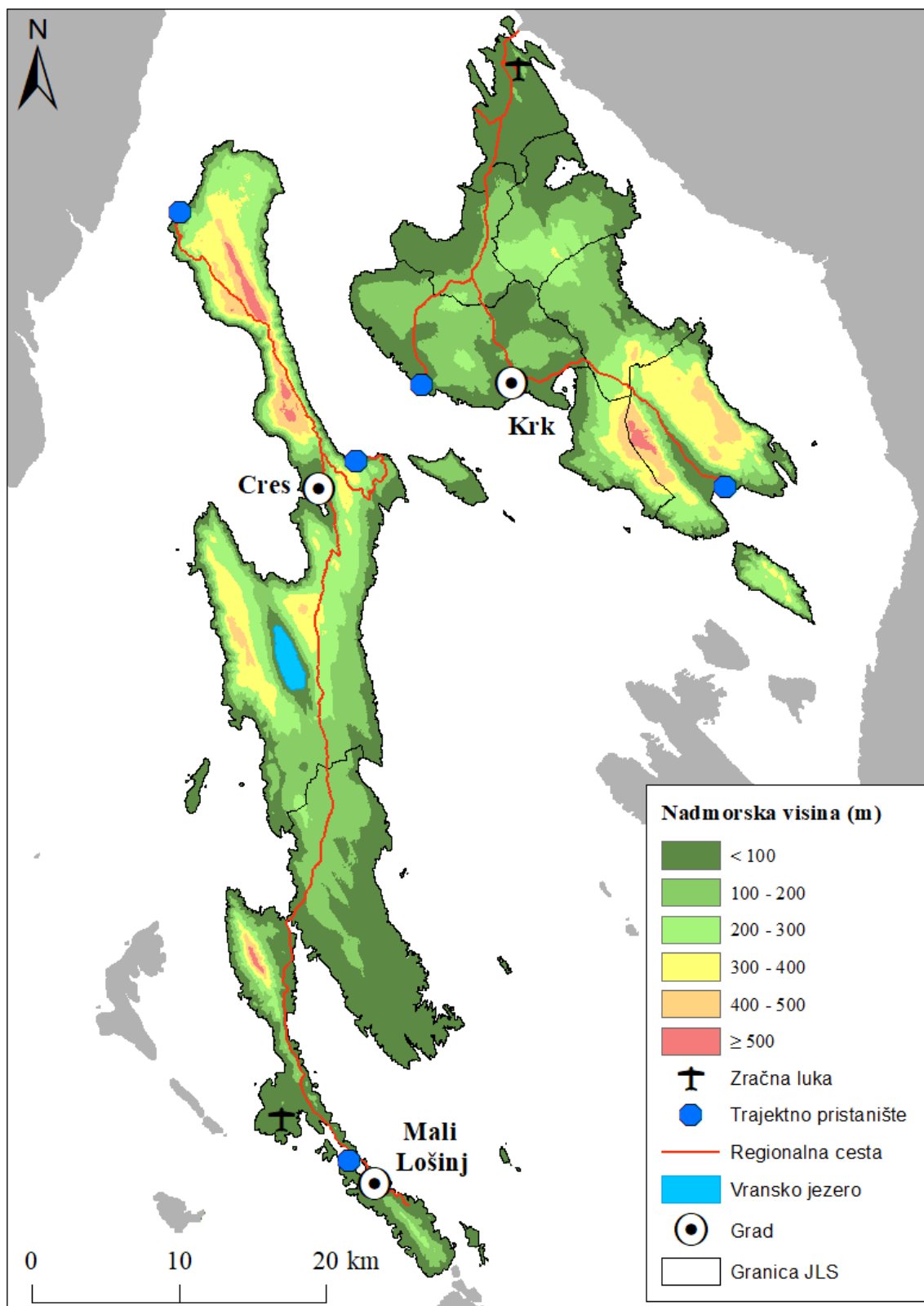
Otoci Krk, Cres i Lošinj nalaze se u Primorsko-goranskoj županiji i pripadaju regionalnoj cjelini Sjevernoga Jadrana. Krk i Cres površinom su najveći hrvatski otoci, a u brojnim se radovima navodi kako imaju jednaku površinu. Ipak, najnovija mjerenja su pokazala da je Cres s 405,68 km² najveći hrvatski otok, te kako iza njega slijedi Krk s 405,24 km². Lošinj se nalazi na 11. mjestu po veličini, a njegova površina iznosi 74,68 km² (Glamuzina, 2009).

Promatrajući hipsometrijska obilježja promatranih otoka (sl. 1.) može se uočiti da su pojedini dijelovi izrazito velike energije reljefa², ponajviše sjeverni dio Cresa i Lošinja, te jugoistok Krka. Posljedično se stanovništvo rjeđe koncentrira na tim područjima koja su zbog velikoga nagiba najčešće nepristupačna i samim time nepogodna za naseljavanje. Zato se brojnija naselja nalaze na nižim nadmorskim visinama, dakle u unutrašnjosti ako je prostor manje energije reljefa ili uz obalu. To dokazuje smještaj najvećih gradova (sl. 1.), za koje je također karakteristično da se nalaze u manjim zaljevima.

Gotovo cijelo promatrano područje ima stijene kredne starosti, dok se na pojedinim dijelovima otoka Krka i na jugu Lošinja nalaze mlađe strukture iz starijeg tercijara, točnije paleogena. Tla koja ih prekrivaju spadaju u skupinu smeđih tala na vapnencima i dolomitima, te crnice na čvrstim stijenama. S obzirom na to, a i činjenicu da je promatrano područje u zoni umjereno tople važne klime s vrućim ljetima (Cfa), prevladavajuća vegetacija spada u skupinu sredozemne, odnosno mediteranske fitogeografske regije³. Srednje siječanjske temperature zraka na cijelom se promatranom području ne spuštaju ispod 0 °C, dok srednje srpanjske redovito prelaze 24 °C, zbog čega je klima blaga i pogodna za naseljenost, a u ljetnim mjesecima utječe na privlačenje turističkih kretanja. Još jedan privlačan turistički faktor odnosi se na temperaturu morske vode zbog čega se razvija kupališni oblik turizma pa su otočni prostori ljeti napučeniji. Najčešći vjetar na ovome prostoru je bura, no ne predstavlja opasnost za turiste stvaranjem kratkih i strmih valova jer je češća zimi nego ljeti. Količina padalina kreće se između 900 i 2 000 mm godišnje i opada od sjeveroistoka prema jugozapadu, ali bez obzira na te vrijednosti na otocima nema značajnijih riječnih tokova. Jedinu veću vodenu akumulaciju predstavlja Vransko jezero na otoku Cresu, koje opskrbljuje otočno stanovništvo pitkom vodom. Od posebno zaštićenih objekata prirode mogu se izdvojiti ornitološki rezervat Fojiška na otoku Cresu i park šuma Košljun na Krku (Glamuzina, 2009).

² Energija reljefa ili vertikalna raščlanjenost reljefa predstavlja visinsku razliku najniže i najviše točke unutar područja površine 1 km².

³ Fitogeografska regija je područje rasprostiranja određene skupine biljnih vrsta.

Sl. 1. Otoki Krk, Cres i Lošinj s odabranim prirodnim i društvenim obilježjima prostora

Izvor: GISDATA (DMR 10x10 Republike Hrvatske) i DGU (SRPJ)

Osim prirodnogeografskih, mogu se izdvojiti i određena društvenogeografska obilježja promatranog prostora. Ovdje su prvenstveno navedene gospodarske, turističke, prometne, urbane i kulturne karakteristike.

Na otocima Krku, Cresu i Lošinju djelatnosti primarnoga sektora imale su veći značaj u prošlosti, nego danas. Djelatnosti kojima se u suvremenom razdoblju bavi manji dio stanovnika prvenstveno se odnose na ovčarstvo na Cresu i vinogradarstvo na Krku, te ribolov i lov rakova na svim trima otocima. Najzastupljenija industrijska grana na otoku Krku je prerada nafte (u Omišlju), dok se ostali promatrani otoci ne izdvajaju kao industrijski značajnija područja. Tercijarni sektor gotovo je u potpunosti usmjeren na turizam, što dokazuju podaci o broju primorskih mjesta s upečatljivim brojem turističkih noćenja. Naravno, najviše ih ima na otoku Krku zbog bolje povezanosti sa kopnom, a samim time i riječkim područjem. Otoci Cres i Lošinj imaju svaki po tri značajnija primorska turistička mjesta, a najviše se ističe naselje Mali Lošinj, što je u skladu sa njegovim statusom kao najvećim otočnim naseljem u Hrvatskoj. Prethodno spomenuta bolja prometna povezanost otoka Krka sa Rijekom izgradnjom Krčkog mosta 1980. godine svakako je izdvojila to područje od ostalih otoka i utjecala na promjene u demografskim kretanjima. Cres i Lošinj su tako s kopnom povezani samo trajektnim linijama. Na svim trima otocima nalaze se samo ceste regionalnoga značaja, a međunarodna zračna luka također je na otoku Krku (manja zračna luka na Lošinju samo je u lokalnoj funkciji). Promatrajući nodalno-funkcionalno ustrojstvo, može se zaključiti da postojanje lokalnih, područnih i slabijih subregionalnih centara na otocima uvjetuje usmjerenost prema Rijeci kao makroregionalnom centru (Glamuzina, 2009).

Upravo zbog udaljenosti od većih gradskih središta na otocima su se uspjela očuvati tradicionalna kulturna obilježja. Osim onih materijalnih, nesumnjivo su važni elementi svakodnevnog načina života. Njih Oroz (2020) opisuje kao „otočno vrijeme“, odnosno svojevrsnu ležernu svakodnevicu koja je u potpunoj suprotnosti sa „globaliziranim svijetom“. Taj se društveni kontekst neposredno odražava na valorizaciju prostora, zato što ljudsko djelovanje, odnosno kontinuitet naseljenosti utječe i na sam izgled pejzaža.

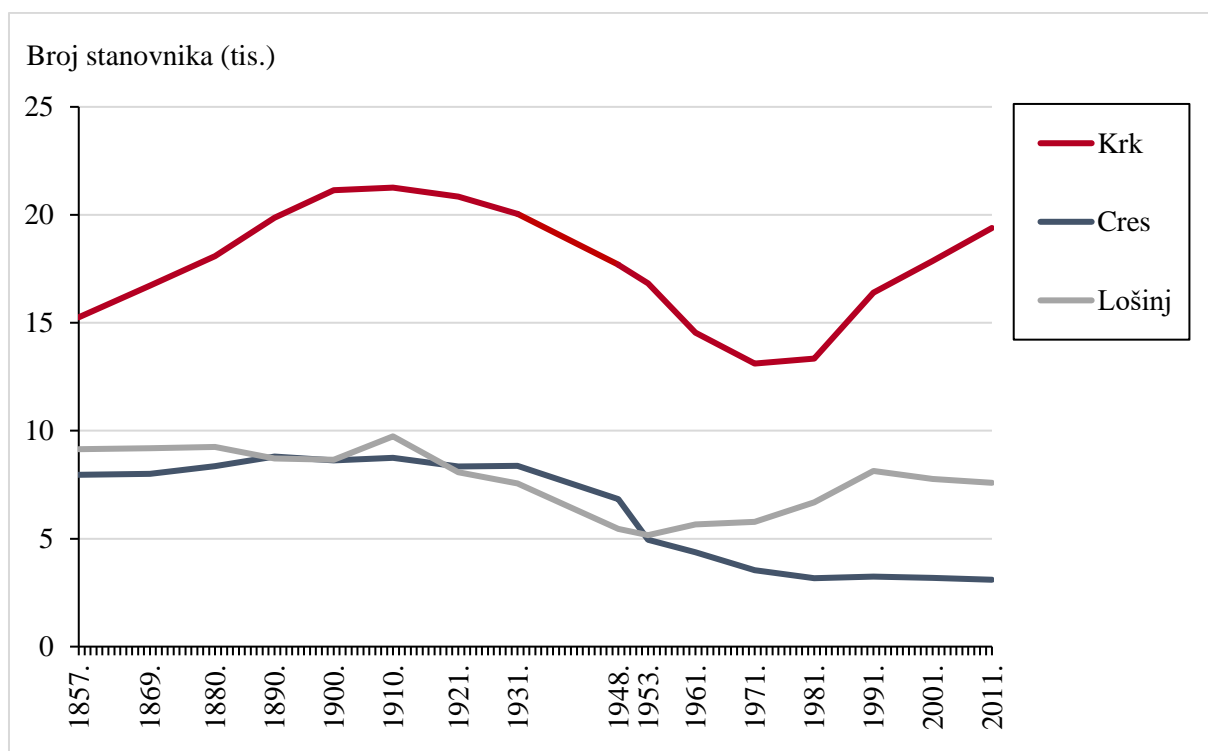
Dakle, važno je napomenuti da se sve navedene karakteristike otoka Krka, Cresa i Lošinja, bilo prirodne ili društvene, mogu uzročno-posljedično povezati s demografskim kretanjima. To ističe i Nejašmić (2005, 19) koji tvrdi da je „za razumijevanje razmještaja stanovništva nekog prostora (otoka, primjerice) nužno proučiti posebnosti djelovanja pojedinih prirodnih i društvenih čimbenika (modifikatora)“.

3. UKUPNO KRETANJE STANOVNIŠTVA OD 1857. DO 2011. GODINE

Nakon upoznavanja sa općegeografskim obilježjima prostora, slijedi pregled ukupnog kretanja broja stanovnika od polovice 19. stoljeća do danas, uz dodatnu analizu promjene populacijskog težišta i suvremenog razmještaja stanovništva na otocima.

3. 1. Kretanje broja stanovnika

Promatrajući grafički prikaz ukupnog broja stanovnika (sl. 2.) može se utvrditi nekoliko zakonitosti. Prije svega, to je dominacija otoka Krka „populacijskom veličinom“ u cijelom promatranom razdoblju. Otok Cres, približno jednak površinom, na početku razdoblja imao je gotovo upola manje stanovnika što je značajna razlika. Međutim, danas je ona još izraženija, jer on ima gotovo 6 puta manji broj stanovnika od Krka. Taj se pokazatelj u slučaju otoka Lošinja u većem dijelu promatranog razdoblja kretao približno poput otoka Cresa, nakon čega se od sredine 20. stoljeća može pratiti veća razlika između njih jer je Lošinj počeo populacijski značajnije rasti. U posljednjem međupopisnom razdoblju primjetno je da se samo na otoku Krku broj stanovnika povećava, dok na Cresu i Lošinju dolazi do smanjenja.

Sl. 2. Kretanje broja stanovnika otoka Krka, Cresa i Lošinja od 1857. do 2011. godine

Izvor: DZS (2005; 2011a)

Osim generalnog pregleda, važno je detaljnije razmotriti ovu problematiku kako bi se predočila šira slika o kretanju stanovništva na otocima. Prema tome, vidljivo je da u razdoblju od 1857. do 1910. godine broj stanovnika na otoku Krku raste, dok na Cresu i Lošinju uglavnom stagnira. Na primjeru Krka Novosel (1975, prema Jovanić i Turk, 2013, 170-171) ističe da „budući u cijelom razdoblju nema znatnijeg useljavanja, možemo zaključiti da je taj porast broja stanovnika uvjetovan prirodnim priraštajem. To je razumljivo stoga što je tada stanovništvo otoka Krka ušlo u proces demografske tranzicije“. Isti proces dogodio se i na otocima Cresu i Lošinju, ali je ovdje na ukupno kretanje veći utjecaj imala emigracija zbog krize jedrenjaštva na Lošinju, te određenih vanjskih faktora (povezanih s političkim i gospodarskim prilikama), što je dovelo do stagnacije ukupnog broja stanovnika. Međutim, tada slijedi razdoblje od nekoliko desetljeća velikog smanjenja broja stanovnika, također na svim otocima. Nesumnjivo su na to utjecali svjetski ratovi i valovi prekomorskog iseljavanja jer prirodni prirast nije mogao nadoknaditi emigracijske gubitke. Lajić i Mišetić (2013b, 87) općenito tvrde da su „otoci bili primjer hrvatskog prostora trajnog iseljavanja. Šezdesetih godina prošlog stoljeća iseljavanju se pridružuje denatalitet, što je brojne hrvatske otoke dovelo do granice izumiranja, to jest do biološke neodrživosti“. U tim je godinama, dakle početkom druge polovice 20. stoljeća, došlo do razilaženja u kretanju broja stanovnika među otocima. Lošinj je počeo bilježiti porast, čemu se nakon dva desetljeća pridružio i Krk, dok je Cres nastavio demografski pad. „Upravo godine 1961., nakon pola stoljeća zaustavlja se depopulacija na otoku Lošinju, istina neznatno, ali dovoljno indikativno da se zaključi o nekim promjenama u demografskom kretanju otoka ili njegovim naseljima (iscrpljenost emigracijskog kontingenta, pojačane imigracije uvjetovane čimbenicima privlačenja, dok isključujemo promjene vezane uz porast prirodnog prirasta)“ (Lajić, 1993, 166). Dakle, porast je prvenstveno bio uzrokovan doseljavanjem, što se na otoku Cresu nije dogodilo. „On nije bio toliko imigracijski atraktivan, premda se na prvi pogled nalazi na boljem prometnom položaju (blizina Rijeke i Istre), međutim nepostojanje trajektnih veza i zaobilazanjem brzih brodskih pruga Cres se i dalje nalazio odvojen. Turistička valorizacija još je bila nedovoljna, a cresko brodogradilište zapošljavalo je u prosjeku ispod sto radnika“ (Lajić, 1993, 170). Upravo se turizam, uz promet, smatra ključnim čimbenikom rasta broja stanovnika i na otoku Krku (Hamzić, 2019). Razvojem te djelatnosti promijenila se gospodarska slika i usmjerila prema prihodima iz tercijarnog sektora, dok je suburbanizacija Rijeke obuhvatila prvenstveno sjeverno područje otoka Krka. Cres je u ovom slučaju ostao marginaliziran jer „sezonski utjecaj turizma nije bitno utjecao na prihode stanovništva turistički izuzetno atraktivnih naselja u unutrašnjosti koja su predstavljala samo izletničku destinaciju. Najčešće zanimanje stanovništva ovih naselja i nadalje je bila

poljoprivreda.“ (Lajić, 1993, 173). Takvo se demografsko naslijeđe može uvelike povezati sa današnjim, koje će se pomnije analizirati u kasnijim poglavljima. Prije toga, razmotrit će se prostorna komponenta ovih promjena.

3. 2. Promjena populacijskog težišta

„Određivanje težišta naseljenosti primjenom GIS-a za pojedine popisne godine i njihovo uspoređivanje odličan je način za uočavanje i matematičko-statističko sažimanje trenda promjene naseljenosti“ (Valožić, 2007, prema Jovanić i Turk, 2013, 182). Dakle, analizom tog pokazatelja po popisnim godinama može se pratiti svojevrsno kretanje točke koja predstavlja težište naseljenosti otoka Krka, Cresa i Lošinja u prostoru. Time se uviđa „populacijska snaga“ određenog područja kroz prošlost da k sebi primiće centar naseljenosti. Naravno, to je dodatna metoda praćenja demografskih odnosa u prostoru, što ističe i Nejašmić (2005, 26) pojašnjavajući da se „analiza razmještaja stanovništva i gustoće naseljenosti često dopunjava određivanjem populacijskog težišta ili tzv. aritmetičke sredine središnje točke razmještaja stanovništva nekog područja.“

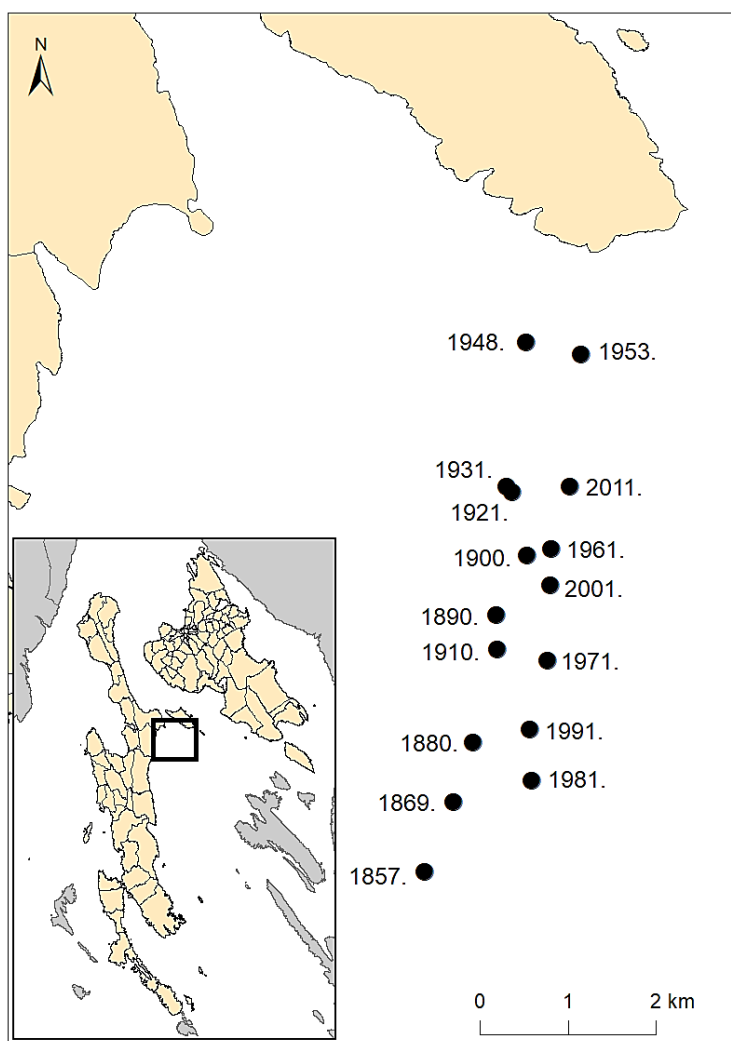
Izrada kartografskog prikaza prema navedenom pokazatelju ukazala je na određene pravilnosti (sl. 3.). Naime, generalno se uočava da se od prvog službenog popisa stanovništva 1857. do sredine 20. stoljeća, odnosno do popisa 1948. i 1953. godine, populacijsko težište približava području otoka Krka⁴, nakon čega slijedi pomak prema otocima Cresu i Lošnju sve do 1981. godine. Podaci posljednjih triju popisa pokazali su da se težište naseljenosti ponovno primiće otoku Krku. Uzroci takvih trendova pronalaze se u širem društveno-gospodarskom kontekstu. „Ovisno o povijesnim situacijama i ulozi otoka, koja je, istini za volju, najčešće bila marginalizirana, pulsiralo je kretanje njihova stanovništva“ (Lajić i Mišetić, 2013a, 175).

Nakon 1857. godine može se pratiti kretanje težišta naseljenosti prema otoku Krku zbog povećanja prirodnog prirasta na tom području, koji je bio apsolutno najveći u usporedbi s ostalim otocima. „Takvo je stanje posljedica ulaska stanovništva Krka u demografsku tranziciju jer dolazi do razvoja medicine i poboljšanja zdravstvene skrbi, zbog čega se smanjuje mortalitet, a reproduktivne navike ostaju neko vrijeme nepromijenjene (natalitet ostaje visok)“ (Jovanić i dr., 2014, 259). U drugoj polovici 20. stoljeća dolazi do jačeg razvoja turizma, ali je iseljavanje još uvijek bilo prisutno pa se težište naseljenosti brže primicalo u smjeru juga.

⁴ Manju iznimku predstavlja međupopisno razdoblje 1900.-1910. kojeg Novosel (1975, prema Jovanić i Turk, 2013) objašnjava pojavom malarije u zapadnom dijelu otoka Krka zbog čega je došlo do većeg mortaliteta.

Mnogi su gradovi na otoku Cresu (Osor, Cres, Beli, Lubenice) u prošlosti bili značajni prvenstveno zbog važnosti pomorskih prometnih pravaca prema Rijeci i/ili ostalim jadranskim lukama, ali nakon što su oni izgubili svoju ulogu, otok se nije nastavio razvijati u turističkom i brodograditeljskom smjeru poput Lošinja pa je emigracija bila dominantna. Razvojem turizma, osobito od početka 1960-ih, Mali Lošinj je postao veliko imigracijsko područje (Lajić, 2006).

Suvremena promjena težišta naseljenosti prema smjeru sjevera veže se uz dva procesa. „Doseljavanje je od 80-ih godina dodatno potaknuto izgradnjom petrokemijskoga kompleksa i naftnoga terminala u blizini Omišlja te izgradnjom Krčkog mosta. Spajanjem otoka Krka cestovnim putem s kopnom stvorili su se uvjeti za dnevnu migraciju stanovništva s Krka u Rijeku.“ (Jovanić i dr., 2014, 261). Zbog toga se „približavanje“ Rijeci pokazalo presudnim u povećanju broja stanovnika.

Sl. 3. Promjena populacijskog težišta otoka Krka, Cresa i Lošinja od 1857. do 2011. godine

Izvor: DGU (SRPJ), DZS (2005; 2011b)

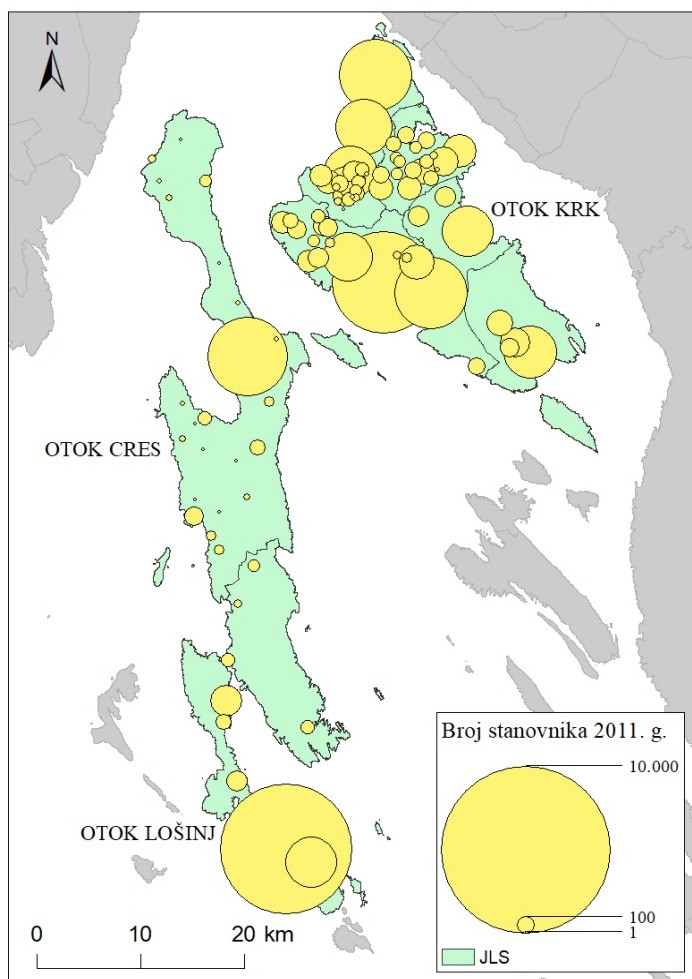
Bez obzira na sve promjene u težištu naseljenosti, važno je napomenuti da su se one u posljednjih otprilike stoljeće i pol događale na potezu od najviše 7 kilometara (sl. 3.), što u odnosu na površinu istraživanog područja nije pokazalo upečatljive pomake. Međutim, iz kratkog pregleda uzroka tih pomaka, može se konstatirati da se težište od početka sustavnog demografskog praćenja nalazi između otoka Krka i Cresa, no da na taj položaj (osim, naravno, Krka) veći utjecaj ima otok Lošinj nego otok Cres zbog povoljnijeg ukupnog kretanja broja stanovnika u bližoj prošlosti, a i danas.

3. 3. Polarizacija naseljenosti

Uz samo statističko praćenje kretanja broja i strukture stanovništva, važno je upoznati se s njegovim današnjim razmještajem u istraživanom području, pa i samom veličinom naselja u kojemu se koncentrira. S obzirom da se „razlike u naseljenosti povećavaju sa smanjenjem promatrane prostorne jedinice“ (Nejašmić, 2005, 19) primjetna je izrazita polarizacija naseljenosti na istraživanom području, točnije otocima Cresu i Lošinj. S druge strane, na otoku Krku ova pojava nije izražena u većoj mjeri. Detaljnija analiza polarizacije naseljenosti temelji se na kartografskom prikazu (sl. 4.), te na dvama grafičkim priložima (sl. 5. i sl. 6.) na kojima su podaci prikazani relativno zbog razlike u broju naselja na otocima, što je objašnjeno u poglavlju s metodologijom.

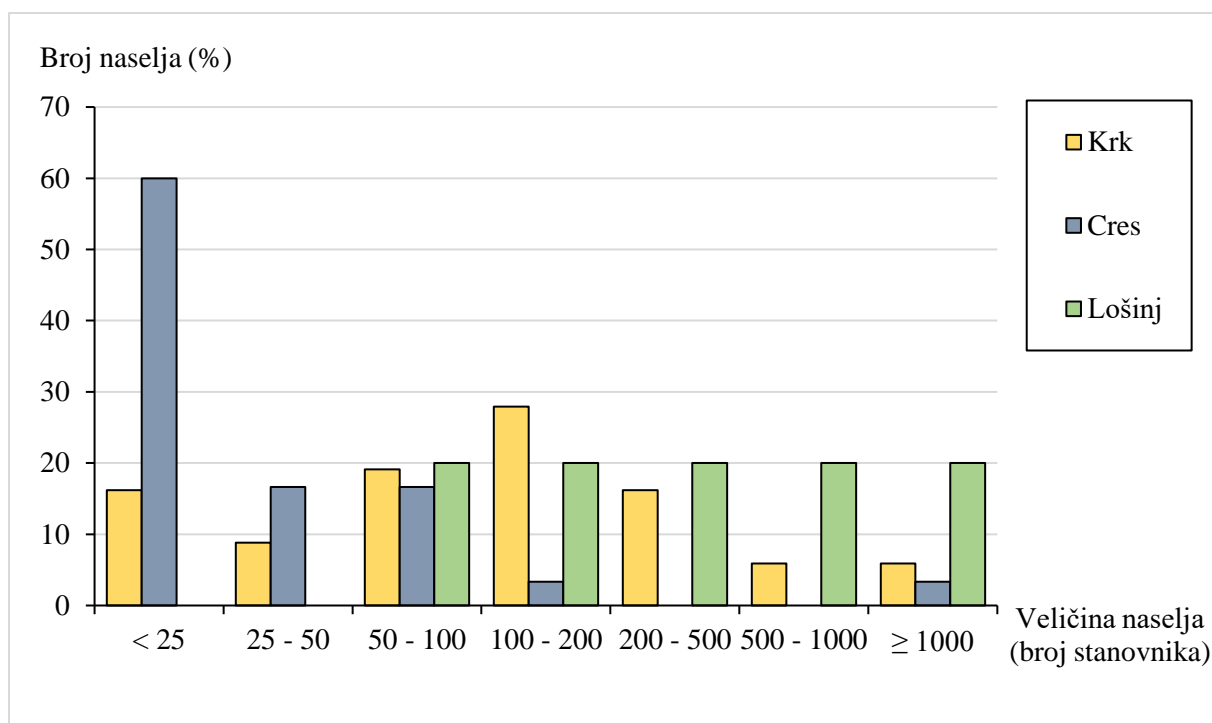
Kartodijagram naselja prema veličini (sl. 4.) jasno predočava „populacijsku veličinu“ naselja na promatranim otocima. Primjetno je, stoga, da se cresko-lošinjsko područje uvelike razlikuje od krčkog. Naime, na otoku Cresu veći broj stanovnika ima samo istoimeno naselje, a na otoku Lošinj riječ je o naseljima Mali i Veli Lošinj. Ostala su izrazito rijetko naseljena, s tom razlikom što su uglavnom ona koja su smještena na obali još uvijek populacijski veća od naselja u unutrašnjosti u kojima gotovo da i nema stanovnika. Na otoku Krku vidljiva je različita distribucija stanovništva u usporedbi s Cresom i Lošinjem zato što su naselja ovdje brojnija, ali i napučenija te na manjoj međusobnoj udaljenosti što utječe na veću gustoću naseljenosti samoga otoka. Ipak, može se uočiti zakonitost da se naselja na potezu sjever-sjeverozapad i istok-jugoistok-jug ističu brojem stanovnika, dok je unutrašnja zona područje manjih naselja. Na otoku Krku se, također, najveća naselja nalaze na obali, no međutim, ona u unutrašnjosti nisu ostala bez gotovo svog stanovništva što svakako povoljnije utječe na buduću naseljenost tih prostora, za razliku od cresko-lošinjskih za čiju će revitalizaciju biti potrebne brojnije i učinkovitije mjere populacijske politike.

Na otoku Krku najveći broj naselja ima između 100 i 200 stanovnika (sl. 5.). Isto tako, nije zanemariv broj naselja s manje od 25 stanovnika, čiji udio iznosi 16 %. Prema tome, može se reći da je zamjetan udio naselja sa manjim brojem stanovnika, dok su veća naselja malobrojnija. To su istaknuli Jovanić i Turk (2013, 180) zaključujući da se „u promatranju veličine naselja na otoku Krku uočavaju velike disproporcije – mnogo je malih, a malo velikih naselja“. Otok Cres također bilježi veliki nesrazmjer u veličini naselja, od kojih je samo naselje Cres u kategoriji sa više od 1 000 stanovnika. Također, posebno se ističu manja naselja, pogotovo ona sa manje od 25 stanovnika čiji udio iznosi čak 60 %. Može se reći da je polarizacija naseljenosti na otoku Cresu najviše izražena. Otok Lošinj je svojevrsna iznimka zbog toga što nema naselja s manje od 50 stanovnika, a i svih njegovih 5 naselja pravilno je raspodijeljeno po veličini. Također, kao dodatan pokazatelj, izračunata je medijalna veličina naselja. Ona na otoku Krku ona iznosi 113 stanovnika, na Cresu 13, a na Lošinju čak 353 stanovnika, što dodatno ukazuje na zaista značajne razlike u veličini naselja ovih triju otoka.

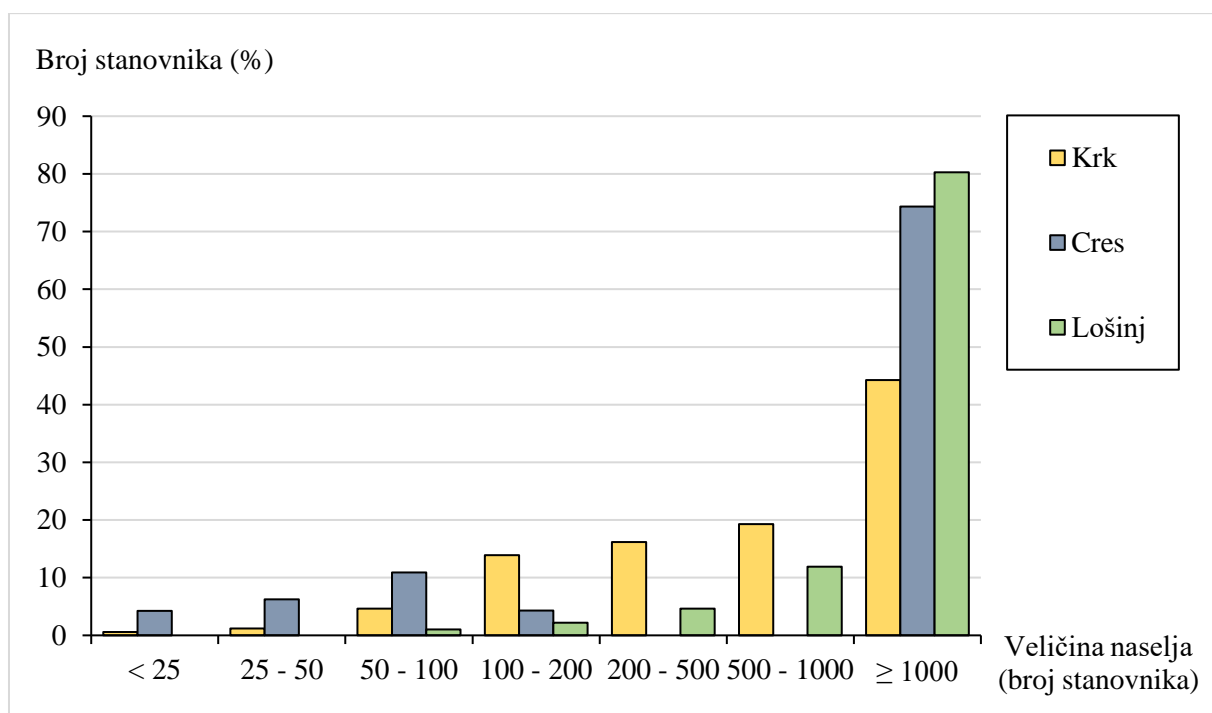
Sl. 4. Naselja prema veličini (broju stanovnika) na otoku Krku, Cresu i Lošinju 2011. godine

Izvor: DGU (SRPJ), DZS (2011a)

Sl. 5. Broj naselja (%) otoka Krka, Cresa i Lošinja s obzirom na veličinu naselja (broj stanovnika) 2011. godine

Izvor: DZS (2011b)

Sl. 6. Broj stanovnika (%) otoka Krka, Cresa i Lošinja s obzirom na veličinu naselja (broj stanovnika) 2011. godine

Izvor: DZS (2011b)

Opisanu nepravilnu strukturu naselja prema veličini prati i neravnomjerna raspodjela stanovništva u tim naseljima (sl. 6.). U ovom se pogledu više ne uočavaju značajne razlike među otocima, već sva tri promatrana generalno imaju jednaku tendenciju okupljanja stanovništva. Dakle, najveći broj stanovnika nalazi se u naseljima najveće veličine. Ipak, potrebno je dodatno ukazati na određene zakonitosti. Na primjeru otoka Krka vidi se pravilnost u distribuciji stanovništva po veličini naselja, dok se ona kod otoka Cresa ne uočava. Dakle, iako na naselja s manje od 200 stanovnika otpada gotovo 97 % njihovog ukupnog broja, ondje živi samo četvrtina stanovništva otoka jer je glavnina koncentrirana u naselju Cres, što predstavlja značajan nesrazmjer i u samoj gustoći naseljenosti. Na otoku Lošinju je donekle slično stanje kao na otoku Cresu, što znači da se samo petina stanovništva nalazi u manjim naseljima, dok ih je 80 % koncentrirano u najvećem otočnom naselju u Hrvatskoj – Malom Lošinju.

4. KRETANJE STANOVNIŠTVA U SUVREMENOM RAZDOBLJU

Nakon pregleda ukupnog kretanja broja stanovnika kroz prošlost i osvrta na njihov današnji razmještaj u prostoru, slijedi poglavlje u kojem će se razmotriti najnoviji demografski trendovi.

4. 1. Opće kretanje stanovništva od 2001. do 2011. godine

„Za bolje razumijevanje dinamičkih značajki stanovništva nije dovoljna samo međupopisna promjena; nužni su složeniji pokazatelji koji daju detaljniju sliku određenog prostora i razdoblja“ (Nejašmić, 2005, 61). Stoga su pomnije promotreni podaci prirodne promjene i migracijskoga salda koji utječu na tip općeg kretanja stanovništva između dvaju posljednjih popisa. Tipologiju je sustavno razradio Friganović (1990, prema Nejašmić, 2005) te su s obzirom na nju određeni trendovi kretanja stanovništva na otocima Krku, Cresu i Lošinju (tab. 1). Prema tome, može se primijetiti da su na cijelom promatranom području povoljniji pokazatelji prostorne pokretljivosti, odnosno migracije, nego prirodne promjene. Takvo stanje nije samo na otočnim prostorima, već je Lajić (1996) krajem prošlog stoljeća ukazao na raširenost ovog demografskog obilježja u cijeloj Primorsko-goranskoj županiji. Također ističe da „imigracijsko stanovništvo sprečava pojavu depopulacije, jer bi ona zbog denataliteta na ovom prostoru danas bila već u podmakloj fazi“ (Lajić, 1996, 19).

Tab. 1. Tipovi općeg kretanja stanovništva otoka Krka, Cresa i Lošinja od 2001. do 2011. godine

		Otok Krk	Otok Cres	Otok Lošinj
Broj stanovnika	2001.	17860	3184	7771
	2011.	19383	3097	7587
Ukupna promjena	aps.	1523	-87	-184
	rel. (%)	8,53	-2,73	-2,37
Prirodna promjena	aps.	-553	-195	-97
	rel. (%)	-3,10	-6,11	-1,25
Migracijski saldo	aps.	2076	108	-87
	rel. (%)	11,63	3,38	-1,12
Tip OKS-a		I ₂	I ₄	E ₄
Trend		obnova imigracijom	vrlo slaba obnova imigracijom	izumiranje?*

*Iako trend općeg kretanja stanovništva na otoku Lošinj jest izumiranje, radi se o apsolutno i relativno malim vrijednostima prirodnog pada i migracijskog salda, pa ga je točnije razmatrati samo negativnim trendom koji se još uvijek može preokrenuti odgovarajućim mjerama populacijske politike.
Izvor: DZS (2001; 2011b; 2002-2020), Friganović (1990, prema Nejašmić, 2005)

Činjenica da su migracijski pokazatelji povoljniji, ne znači da na svim otocima prevladava imigracijsko obnavljanje stanovništva. Primjerice, na otoku Lošinj migracijski saldo ima negativan predznak, što je uz prirodni pad svakako dovelo do depopulacije, a ni pozitivna migracijska bilanca ne uspijeva povećati ukupni broj stanovnika na otoku Cresu. Uzroci takvog stanja su višestruki. Lajić i Mišetić (2013b, 77) objašnjavaju smanjenje stanovnika na Lošinj, doduše za razdoblje 1991.-2001., na sljedeći način: „Jedan od razloga leži u tome da je najudaljeniji od svojeg makroregionalnog centra. Drugi od razloga leži i u krizi brodogradnje i pomorske privrede u kojoj je sve do današnjih dana imao značajnu ulogu unutar hrvatske privrede. Jedan od mogućih razloga smanjenja je i odlazak profesionalnog osoblja JNA i njihovih obitelji jer je, za razliku od drugih Kvarnerskih otoka, jedini imao više vojnih baza pa tako i doseljenog vojnog stanovništva“. Dakle, negativan trend na otoku Lošinj koji, uz prirodni pad, bilježi emigraciju u promatranom desetogodišnjem razdoblju u potpunosti je suprotnosti s njegovim imigracijskim pokazateljima u bližoj prošlosti. To primjećuje i Lajić (1993, 169) koji tvrdi da se „ujedno postavlja pitanje kako to da matično stanovništvo olako napušta rodni grad (Mali Lošinj), koji istovremeno snažno privlači došljačko“. Naravno, doseljavanje je bilo izraženije krajem prošlog nego početkom ovog stoljeća, ali je pitanje još uvijek primjenjivo. Također, niti u slučaju otoka Cresa situacija se nije znatnije promijenila.

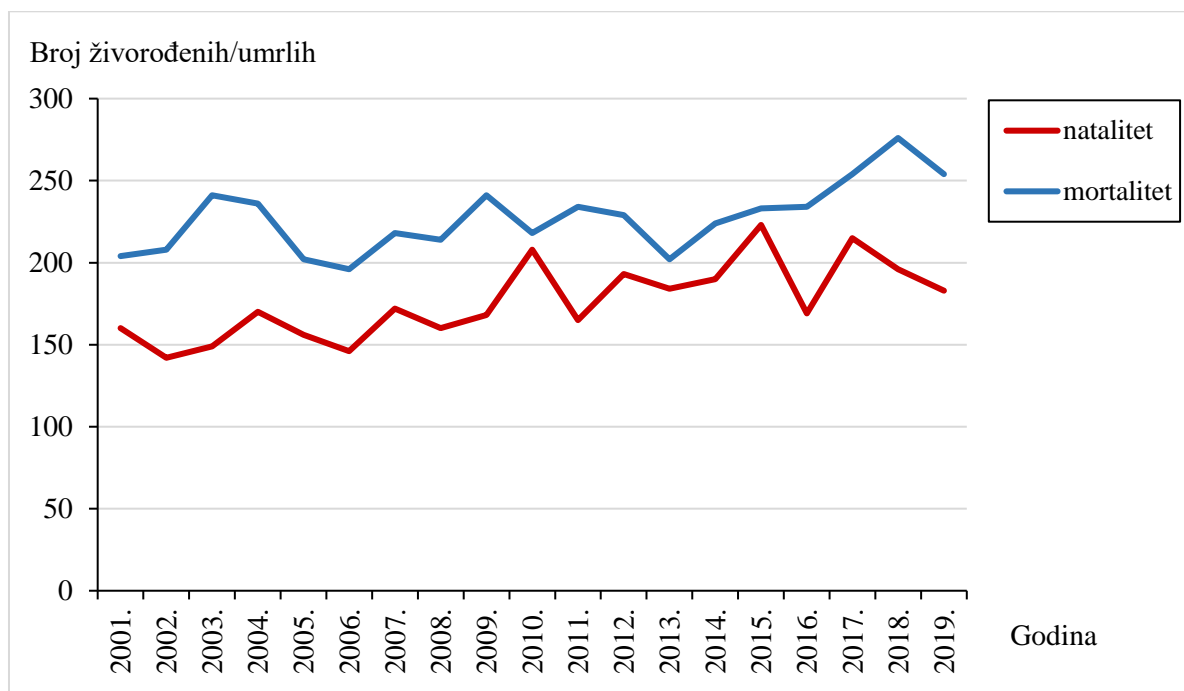
On i dalje bilježi prirodni pad, a doseljavanje taj pokazatelj tek neznatno ublažava zbog čega otok ima trend vrlo slabe obnove imigracijom. Razloge zaustavljanja masovnije emigracije Lajić (1993, 174) objašnjava „biološkom i gospodarskom naravi. Glavne antiemigracijske čimbenike predstavljaju iscrpljenost potencijalnog emigracijskog kontingenta koji se velikim dijelom odnosi na ruralna područja (koja prevladavaju), te sveopća društveno-gospodarska kriza u Hrvatskoj i njezinim glavnim imigracijskim centrima, a nasuprot tome prevladava razvoj svijesti o ekološkim prednostima otočnog života“. Dakle, samo zbog manjeg broja potencijalnih migranata emigracija se uspjela smanjiti, dok je povoljniji dobni sastav stanovništva otoka Lošinja omogućio i veći intenzitet iseljavanja. Veći naglasak na komponenti mehaničkoga kretanja je zbog negativnog prirodnog prirasta na svim otocima, pa u tom slučaju doseljavanje ili useljavanje značajno utječe na tip općeg kretanja stanovništva. Nadalje, stopa neto migracije je na otoku Krku najveća u usporedbi s ostalima, zbog ranije navedenih društveno-gospodarskih okolnosti, pa on bilježi trend obnove imigracijom. Međutim, zbog nepouzdanosti podataka, postavlja se pitanje točnosti ovog pokazatelja. „Imigracija stanovništva na otoke u pozitivnoj je korelaciji s brojem stanova za odmor na njima“ (Lajić i Mišetić, 2013a, 188) što dovodi do zaključka da se barem djelomično radi o tzv. fiktivnom stanovništvu. Iako njegov točan iznos nije poznat, može se reći da na otoku Krku imigracija ipak utječe na znatnije povećanje ukupnog broja stanovnika.

4. 2. Prirodno kretanje stanovništva od 2001. do 2019. godine

U prethodnom potpoglavlju jasno je istaknuto da svi promatrani otoci u posljednjem međupopisnom razdoblju bilježe prirodni pad. Međutim, svakako valja promotriti oscilacije u vrijednostima nataliteta i mortaliteta u tom vremenu, ali i dati naznake suvremenog prirodnog kretanja stanovništva kako bi se mogli pretpostaviti demografski procesi u bližoj budućnosti.

Na otoku Krku koji, kako je prethodno spomenuto, ima upečatljive pokazatelje imigracije, natalitet u cijelom promatranom razdoblju ima niže vrijednosti od mortaliteta (sl. 7.). „To potvrđuje pretpostavku da se vlasnici kuća za odmor formalno prijavljuju kao stalno stanovništvo, pa porast njihova broja ne prati adekvatno povećanje potomstva“ (Lajić i Mišetić, 2013a, 185). Tomu pridonosi i dobna struktura. „Prirodni pad ponajprije je rezultat visokih stopa mortaliteta koje su pak odraz visokog udjela starog stanovništva, jer je dugotrajnim iseljavanjem mlađega stanovništva ukupna populacija ostarjela“ (Jovanić i Turk, 2013, 185). Naravno, povećanjem ukupnog broja stanovnika, rastu i vrijednosti nataliteta i mortaliteta, ali je bilo za očekivati da će se ta razlika u broju živorođenih i umrlih u sljedećim godinama blago

smanjivati s obzirom na predočeno stanje s početka ovog stoljeća. To je prvenstveno bila posljedica porasta broja rođenih, do koje je najvjerojatnije došlo zbog povećanja kontingenta fertilnog stanovništva (ulaskom u fertilnu dob brojnijih naraštaja ili doseljavanjem u najnovijem razdoblju). No, taj se proces nije nastavio, jer već nakon 2015. godine razlika između broja živorođenih i umrlih ponovno raste.

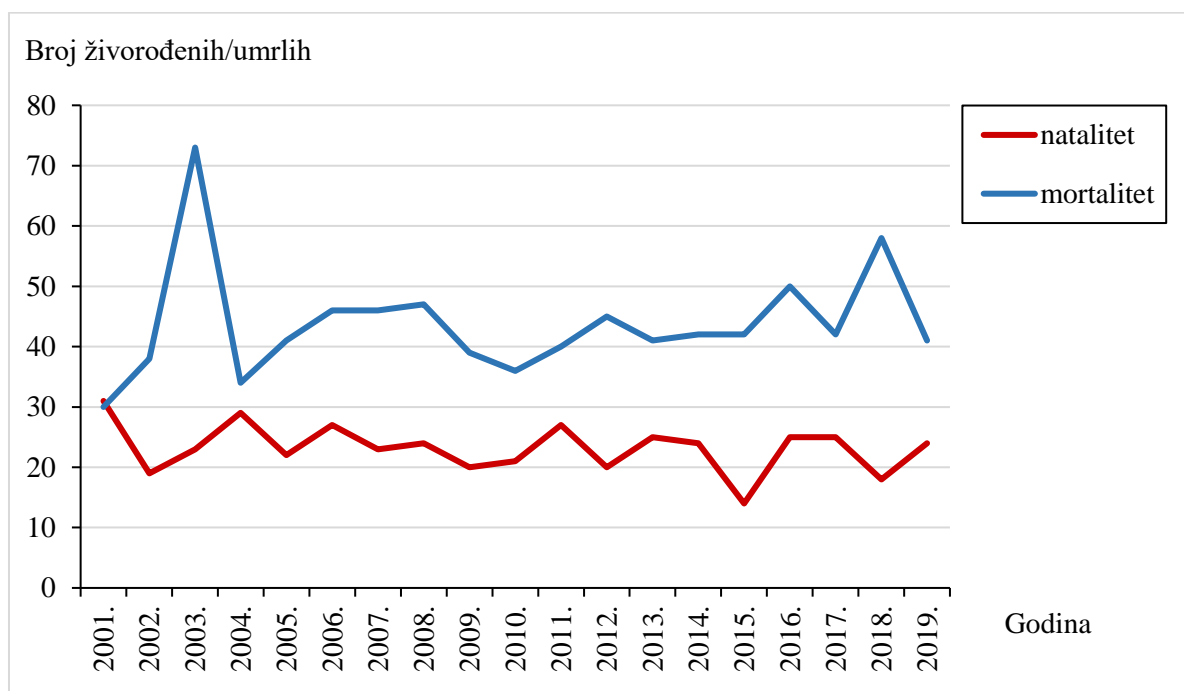

Sl. 7. Prirodno kretanje stanovništva otoka Krka od 2001. do 2019. godine

Izvor: DZS (2002-2020)

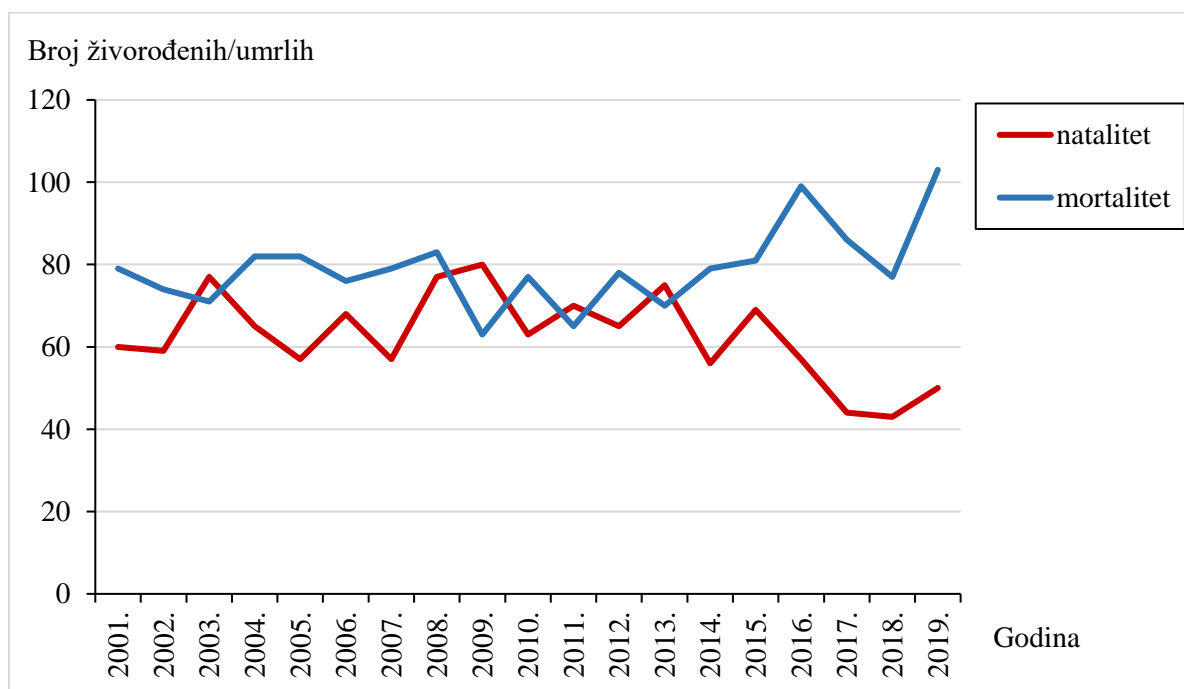
Na početku promatranog razdoblja, 2001. godine, vrijednosti nataliteta i mortaliteta na otoku Cresu bile su gotovo jednake (sl. 8.). Međutim, od tada se primjećuje isto stanje kao na Krku, odnosno broj umrlih je konstantno viši od broja živorođenih, ali s tendencijom laganog povećanja razlike. Izraženije vrijednosti mortaliteta postignute su samo 2003. godine, što je svojevrsna iznimka od uobičajenih oscilacija, a odnosila se na veću smrtnost u samom naselju Cres. Naime, ono je populacijski najveće na otoku pa su njegove vrijednosti dominantne u usporedbi s ostalim naseljima u cijelom promatranom razdoblju. Sva ta druga naselja u većem broju godina čak nisu niti imala zabilježene podatke o živorođenoj i/ili umrloj osobi. To samo dokazuje njihovu slabiju naseljenost. Dakle, može se reći da naselje Cres ima vrlo značajan utjecaj na vrijednosti nataliteta i mortaliteta na istoimenom otoku. Osim toga, vidi se da se vrijednosti obaju pokazatelja posljednjih godina blago „udaljavaju“ jedne od drugih, što može naslutiti nastavak prirodnog pada broja stanovnika u bližoj budućnosti. To potvrđuje i činjenica

da otok Cres ima najveći negativni iznos stope prirodne promjene među svim promatranim otocima (tab. 1.).

Sl. 8. Prirodno kretanje stanovništva otoka Cresa od 2001. do 2019. godine

Izvor: DZS (2002-2020)

Sl. 9. Prirodno kretanje stanovništva otoka Lošinja od 2001. do 2019. godine

Izvor: DZS (2002-2020)

U pogledu otoka Lošinja situacija se značajno razlikuje od prethodna dva primjera (sl. 9.). Naime, ovdje je u čak 4 godine promatranog razdoblja natalitet imao veće vrijednosti od mortaliteta. Naravno, radilo se o oscilacijama unutar generalnog smanjenja prirodnog prirasta, ali važno je za primijetiti da su one ipak postojale. Posljednja takva pojava dogodila se 2013. godine, nakon čega slijedi upečatljivo razilaženje linija koje prikazuju broj živorođenih i umrlih. Takav prirodni pad dodatno pogoršavaju negativne vrijednosti migracijskog salda (tab. 1.), što znači da će otok Lošinj nastaviti gubiti svoje stanovništvo. Kao i na primjeru Cresa, tako i ovdje najveće naselje znatno utječe na sveukupno prirodno kretanje cijeloga otoka.

Prema tome, može se reći da na Cresu i Lošinj kao otocima s izrazitom polarizacijom naseljenosti negativni demografski trendovi najvećih naselja uvelike utječu na stanje cijeloga otoka. Međutim, ni manja naselja ne pridonose generalnom poboljšanju demografske slike, već ju najčešće dodatno pogoršavaju. Iako sva tri promatrana otoka, bez obzira na različito opće kretanje stanovništva, danas bilježe prirodni pad, valja naglasiti da je do 2013. godine Lošinj imao najpovoljniju situaciju, te da se u proteklih 20 godina razlika u broju živorođenih i umrlih na Krku blago smanjuje, a na Cresu povećava. Stoga, najveći izazov predstavlja povećanje broja živorođenih kako bi se time ublažio (i smanjio) prirodni pad. To su istaknuli Lajić i Mišetić (2013a, 183) zaključujući kako se „osnovni problem prirodnoga kretanja nalazi u niskoj razini nataliteta, a ne visokoj razini mortaliteta“.

4. 3. Migracijska obilježja stanovništva 2011. godine

Nakon pregleda prirodnog kretanja, razmotrit će se mehanička komponenta za koju je već ustanovljeno da ima velik značaj u određivanju tipa ukupnog kretanja stanovništva na promatranom prostoru. Uzimajući u obzir manjkavosti migracijske statistike u Republici Hrvatskoj, analizirat će se podaci prikupljeni posljednjim službenim popisom.

Naravno, s obzirom da su noviji trendovi ipak više useljenički nego iseljenički, naglasak će biti na imigraciji. Iznimku predstavlja migracijski saldo otoka Lošinja koji pokazuje negativne vrijednosti, za koje je prethodno navedeno nekoliko uzroka, a koji će se svakako razmotriti i kasnije, u poglavlju o dobno-spolnoj strukturi. Dakle, generalno se „može reći da je vrijeme tradicionalnog iseljavanja, po kojemu je ovo područje desetljećima (naročito početkom ovog stoljeća) bilo poznato, prošlo i da gotovo cijelih posljednjih pola stoljeća ovaj prostor predstavlja atraktivno imigracijsko odredište“ (Lajić, 1996, 20). Taj je proces, uz suvremeni intenzitet imigracije, ostavio trag u udjelu doseljenih u ukupnom stanovništvu otoka Krka, Cresa i Lošinja (tab. 2.).

Tab. 2. Udio doseljenih* u ukupnom stanovništvu otoka Krka, Cresa i Lošinja 2011. godine

	Ukupan broj stanovnika	Doseljeni	Udio doseljenih (%) u ukupnom stanovništvu
Otok Krk	19383	11943	61,62
Otok Cres	3079	1543	50,11
Otok Lošinj	7587	4161	54,84

*Osim doseljenih na otok, ove vrijednosti obuhvaćaju i ono stanovništvo koje se selilo unutar otoka u drugo naselje.

Izvor: DZS (2011a)

Došljačko stanovništvo na cijelom promatranom području čini znatan udio u ukupnom stanovništvu. Najveći udio bilježi otok Krk, što se dovodi u vezu s njegovim poboljšanim prometno-gospodarskom položajem. Hamzić (2019, 159) tvrdi da je uz te čimbenike „turizam jedan od najvažnijih razloga za doseljavanje stanovništva na otok“. S obzirom na to, jasno je i zašto je udio doseljenih na otoku Lošinju veći od onog na otoku Cresu. Dakle, radi se o slabijim privlačnim čimbenicima otoka Cresa za turistička kretanja, ali i prvenstveno boljoj infrastrukturnoj opremljenosti otoka Lošinja u vidu smještajnih kapaciteta (bilo za prihvata turista ili trajno doseljavanje) povećanjem broja kuća za odmor zbog čega raste udio fiktivnog stanovništva.

Osim samog utvrđivanja udjela doseljenih i uspoređivanja njegovih vrijednosti među otocima, zanimljivo je promotriti područje iz kojeg dolaze imigranti (tab. 3.). Također, vidljivo je i da na promatranom području postoji znatna razlika u tom pogledu. Na otoku Krku gotovo polovica doseljenih dolazi iz drugog grada ili općine iste županije, što svjedoči prvenstveno o širenju gradske regije Rijeke i s tim povezanim procesom suburbanizacije, ali i preseljavanju unutar otoka. Također, podatak o doseljenima iz drugog naselja istog grada ili općine svjedoči o slabijem preraspoređenju stanovništva unutar samih jedinica lokalne samouprave. Osim toga, zamjetan je udio doseljenih iz druge županije i inozemstva, što je jednako značajno i na primjeru otoka Cresa koji uz te dvije kategorije bilježi i približno jednak iznos doseljenih iz drugog grada ili općine iste županije. Međutim, on ima najveći udio doseljenih iz drugog naselja istog grada ili općine u usporedbi s drugim otocima, što iznosi više od petine ukupnih imigranata. S obzirom na to, može se utvrditi kako okupljanje stanovništva u središnjim naseljima ovdje ima najveći značaj. Promotri li se u tom smislu, već spomenuti, značaj samoga naselja Cres za prostor cijeloga otoka, jasno je da se stanovništvo najviše doseljava u to područje. Naposljetku, ostaje detaljnije uvidjeti stanje na otoku Lošinju, koje se također razlikuje od prethodna dva

primjera. Ovdje najveći udio doseljenih dolazi iz druge županije, a zatim inozemstva, što je ponajviše posljedica privlačnosti razvijenog turističkog sektora za stanovništvo (i radnu snagu) iz slabije razvijenih dijelova Hrvatske i susjednih zemalja. Najmanje su brojni oni koji dolaze iz drugog naselja istog grada ili općine što svjedoči o vrlo malom preseljavanju unutar otoka.

Tab. 3. Udio doseljenih na otocima Krku, Cresu i Lošinju 2011. godine prema području iz kojeg su doselili

	Udio doseljenih (%)				
	iz drugog naselja istog grada ili općine	iz drugog grada ili općine iste županije	iz druge županije	nepoznato mjesto u Republici Hrvatskoj	iz inozemstva
Otok Krk	6,72	46,22	24,33	0,03	22,70
Otok Cres	20,87	26,05	26,38	0,13	26,57
Otok Lošinj	9,18	18,99	43,48	0,07	28,29

Izvor: DZS (2011a)

5. BIOLOŠKI SASTAV STANOVNIŠTVA – USPOREDBA 1991. I 2011. GODINE

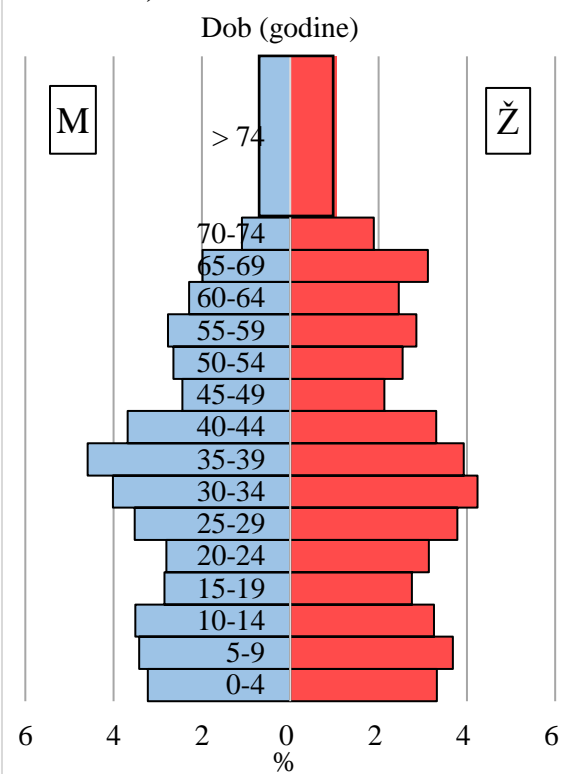
Biološki sastav stanovništva, odnosno sastav prema spolu i dobi, odraz je prirodnog kretanja i migracija, što je pak pod utjecajem općih društveno-gospodarskih okolnosti. Taj je sastav ovdje grafički objedinjen u obliku dobno-spolnih piramida kako bi se uočile promjene koje su nastupile od 1991. do 2011. godine (sl. 10.). Upravo to međurazdoblje izdvaja i Lajić (1996, 24) tvrdeći da se „osnovni poremećaji događaju između devedesetih godina i kraja stoljeća kad se „dječja baza“ osjetno sužava“. S obzirom na to, može se utvrditi da su 1991. godine dobno-spolne piramide generalno imale tzv. oblik košnice, dok se 2011. godine promijenio u tzv. oblik urne (Kuls, 1980, prema Nejašmić, 2005).

Veći udio mlađeg zrelog stanovništva 1991. godine na otoku Krku ipak se pripisuje imigraciji (Jovanić i dr., 2014), što se odrazilo na povećani natalitet (vidljiva je generacija njihovih potomaka na sl. 10.). Naime, to je bila relativno kratkotrajna pozitivna posljedica jačeg doseljavanja nakon otvaranja Krčkog mosta (koje traje i danas jer broj stanovnika otoka kontinuirano raste), ali se struktura doseljenih počela mijenjati. Dakle, iako je pravilo da u imigraciji najčešće sudjeluje mlado stanovništvo, ono ovdje više nije dominantno. Jovanić i dr. (2014, 263) stanje 2011. godine objašnjavaju time što „uzrok prenatrženog broja staroga stanovništva proizlazi iz činjenice da se sve više umirovljenika odlučilo na kupnju vikendica (stanova za odmor i rekreaciju) na otoku poradi „vikendaštva“, ali i zarade od turizma

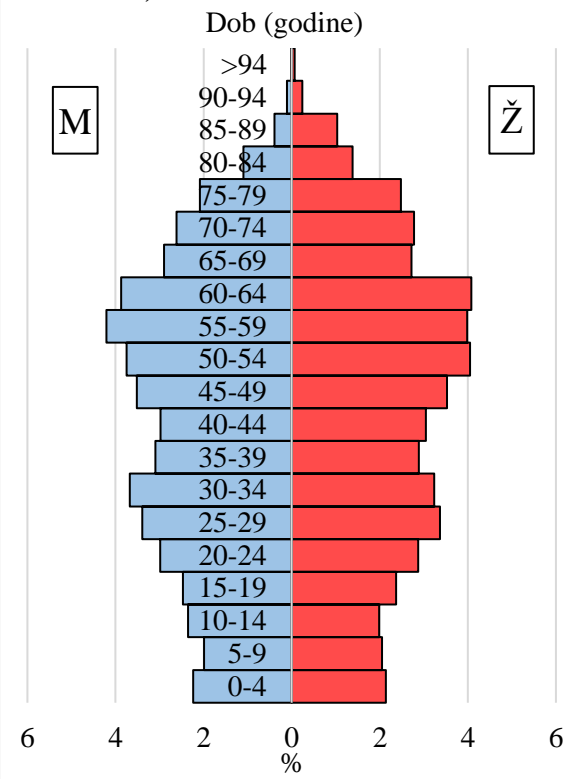
(iznajmljivanje apartmana). Valja spomenuti povratne umirovljeničke migracije u tome smislu“. To je posljedično dovelo do starenja stanovništva⁵ za koje se očekuje da će se i dalje nastaviti, ne dođe li do promjena prvenstveno u dobi doseljenika. Također povoljniji dobno-spolni sastav stanovništva u središnjem lošinjskom naselju 1991. godine Lajić (1993, 167) je tumačio na sljedeći način: „Mali Lošinj jedno je od rijetkih naselja na otočju koje je zadržalo, unatoč višedecenijskih neprekinutih emigracija relativno kvalitetnu biološku bazu populacije. Prosječna godišnja stopa nataliteta iznosila je najviše na ovom području, a mortalitet je bio niži nego što je odražavala starosna struktura populacije, pa se zacijelo može zaključiti o kvalitetnijim zdravstvenim uvjetima života stanovništva ovog naselja“. No, kao i na primjeru otoka Krka, tako su se demografski procesi i ovdje promijenili. Međutim, oni nisu bili dominantno imigracijskog, već emigracijskog karaktera. Iseljenički procesi su se intenzivirali upravo zbog brojnije mlađe populacije koja se odselila prvenstveno zbog zaposlenja i/ili obrazovanja. Dakle, pojavu pojačavanja emigracijskih strujanja „pripisujemo relativno mlađoj dobnoj strukturi stanovništva u naseljima u kojima su izraženije migracijske predispozicije i koja napušta zavičajni otok u okolnostima otvaranja novih, ali i obnovi tradicionalnih emigracijskih smjerova, te još nedovoljno snažnoj akceleracijskoj ulozi turizma“ (Lajić, 1993, 168). Međutim, za razliku od kraja prošlog stoljeća, danas se privlačni faktori turizma sve više primjećuju, ali nedovoljno jer migracijski saldo u međupopisnom razdoblju od 2001. do 2011. godine i dalje ostaje negativan (tab. 1.). Na otoku Cresu je u promatranom razdoblju isto tako smanjena baza dobno-spolne piramide i povećan udio staroga stanovništva. Kao što je već utvrđeno, zbog manjeg broja ukupnoga stanovništva emigracijski je kontingent vrlo brzo iscrpljen, a slabi privlačni faktori ne rezultiraju većim useljavanjem. Dakle, iako je migracijski saldo pozitivan, on samo „ublažava“ negativne vrijednosti prirodne promjene, a i zbog prisutnog tzv. fiktivnog stanovništva ne može se procijeniti da će u bližoj budućnosti rezultirati većim natalitetom. Stoga je vrlo teško za očekivati da bi na otoku Cresu moglo doći do pomlađivanja stanovništva u narednim godinama.

⁵ „Pod pojmom starenja stanovništva ili demografskog starenja u literaturi se najčešće razumijeva povećanje udjela stanovništva dobne skupine 60 i više ili 65 i više godina u ukupnom stanovništvu“ (Wertheimer-Baletić, 1999 prema Nejašmić, 2005, 189).

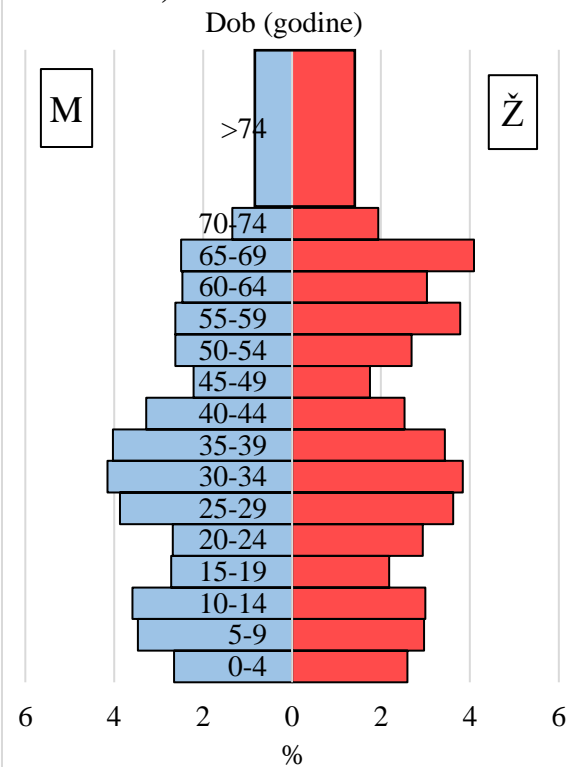
Otok Krk, 1991.

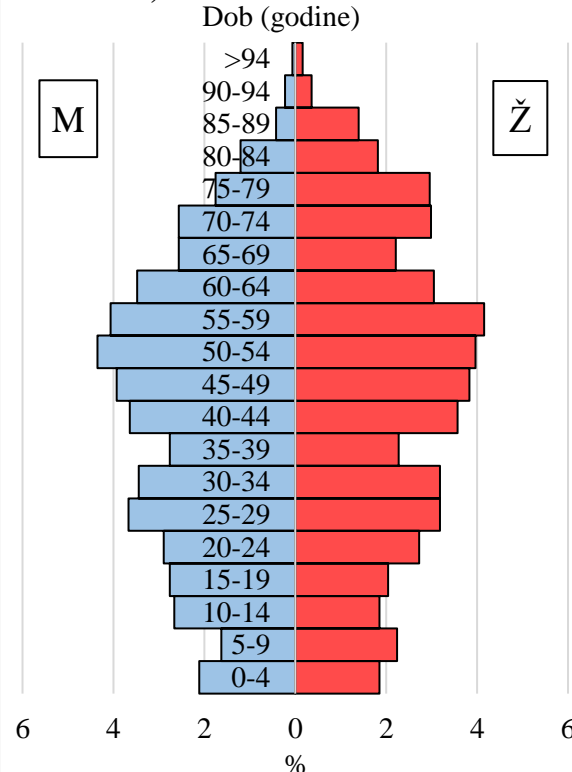
Otok Krk, 2011.

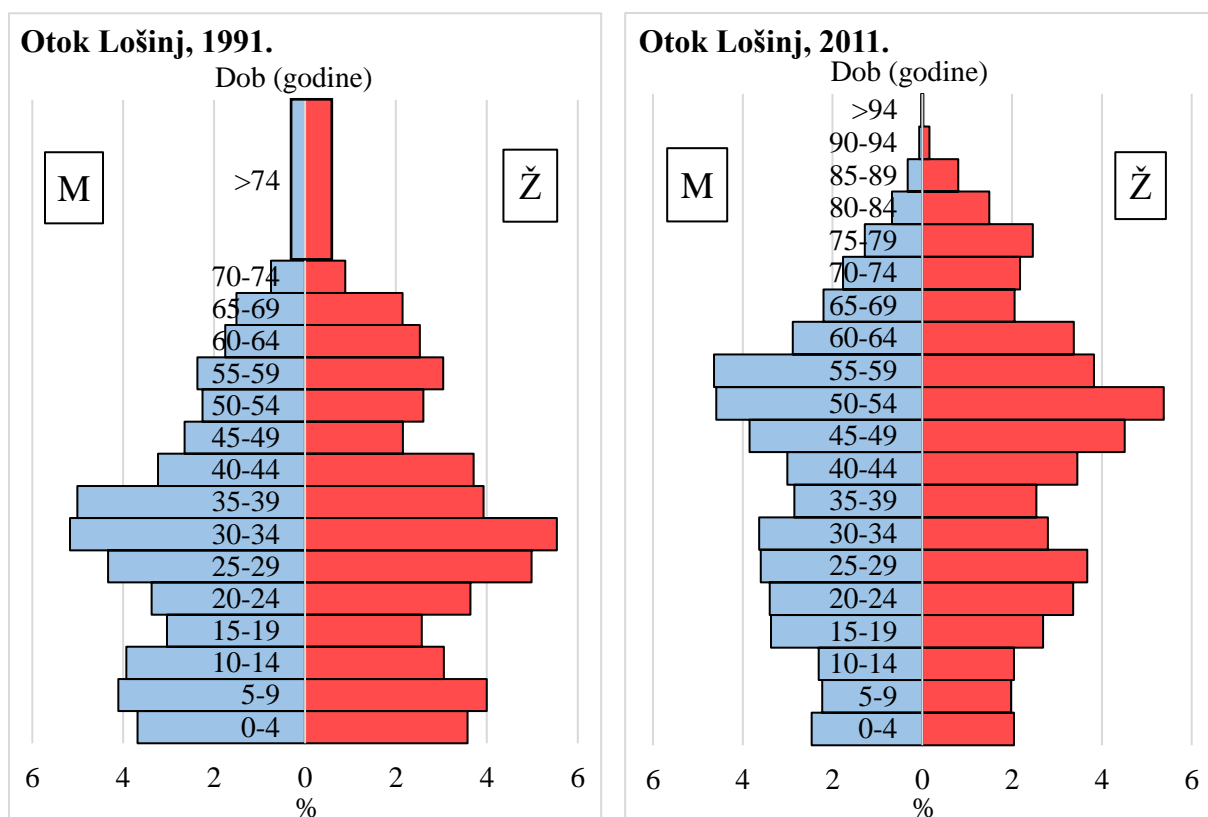

Otok Cres, 1991.

Otok Cres, 2011.

Sl. 10. Dobno-spolne piramide otoka Krka, Cresa i Lošinja 1991. i 2011. godine

Izvor: DZS (1992, prema Smoljanović i dr., 1999; 2011b)

Odabrani analitički pokazatelji sastava prema dobi i spolu (tab. 4.) također potvrđuju negativnu demografsku sliku, jer se na svim trima promatranim otocima u razdoblju od 1991. do 2011. godine povećala prosječna dob stanovništva i indeks starosti.

Tab. 4. Odabrani analitički pokazatelji sastava prema dobi i spolu na otoku Krku, Cresu i Lošinj 2011. godine

		Otok Krk	Otok Cres	Otok Lošinj
Prosječna dob (god.)	1991.	38,6	41,6	34,3
	2011.	43,6	44,2	41,6
Koeficijent feminiteta	1991.	107,0	106,3	105,6
	2011.	101,2	99,3	103,4
Indeks starosti (%)	1991.	82,9	115,4	50,3
	2011.	158,4	158,7	113,9

Izvor: DZS (1992, prema Smoljanović i dr., 1999; 2011b)

Iako je otok Lošinj 1991. godine imao najpovoljniji biološki sastav stanovništva u usporedbi s Krkom i Cresom, već je i tada zabilježen proces starenja (koji počinje kada prosječna dob stanovništva prijeđe 30 godina). U razdoblju od naredna dva desetljeća, otok je imao najveće povećanje prosječne dobi stanovništva, što svjedoči o značajnim demografskim promjenama koje su se ovdje dogodile na prijelazu stoljeća. Mnoge promjene nisu zaobišle ni otoke Krk i Cres, pogotovo u smanjenju koeficijenta feminiteta gdje se broj žena u istom vremenskom intervalu smanjio za 5 do 7 na 100 muškaraca (iznimka je otok Lošinj gdje je to smanjenje manje). Sada je njihov omjer približno jednak, dok su 1991. godine žene bile brojnije od muškaraca. U pogledu indeksa starosti, primjetne su značajnije razlike. Naime, 1991. godine samo je otok Cres imao više starog u odnosu na mlado stanovništvo, no međutim, ni ostali otoci nisu imali povoljnu dobnu strukturu zato što kritična vrijednost ovog indeksa iznosi 40 %, nakon čega se smatra da je stanovništvo zahvatila starost. Godine 2011. taj pokazatelj ima još veće vrijednosti, što svjedoči o neučinkovitosti mjera populacijske politike i još lošijoj demografskoj slici koju će pokazati sljedeći popis stanovništva.

Zaključno se može primijetiti da se razdoblje od 1991. do 2011. godine negativno odrazilo na dobno-spolnu strukturu stanovništva svih promatranih otoka, te da se s obzirom ostale demografske pokazatelje ne vide naznake poboljšanja takvog stanja u bližoj budućnosti.

6. ZAKLJUČAK

Sličnosti u trendovima kretanja ukupnog broja stanovnika vrijedile su za sva tri otoka međusobno u duljem vremenskom razdoblju, a u suvremeno se vrijeme primjećuje njegova diferencijacija. Velik utjecaj na potenciranje tih razlika imali su društveni čimbenici, ponajviše prometno povezivanje i turistički razvoj. Izgradnja Krčkog mosta i smještaj industrijskih djelatnosti na sjeverni dio toga otoka, izdvojilo ga je od ostalih i relativno „približio“ prostorima na kopnu, čime je marginalizacija Cresa i Lošinja postala sve više izražena. To se svakako odrazilo i na demografska kretanja. Otok Krk je jedini koji bilježi ukupno povećanje broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju, čime se potvrđuje prva hipoteza. No, bez obzira na to, on nema pozitivno prirodno kretanje stanovništva, prvenstveno zbog ostarjelosti autohtonog, ali i strukture doseljenih, što nije označilo i dugoročno povećanje nataliteta. Negativno prirodno kretanje uočava se i na otoku Cresu iako ima trend vrlo slabe obnove imigracijom, što također svjedoči o postojanju tzv. fiktivnog stanovništva koje ne ublažava već postojani proces starenja. Razmatrajući stanje otoka Lošinja, razvijenog turističkog odredišta, može se zaključiti da se mehaničko kretanje negativno odrazilo na dobno-spolnu strukturu iz

2011. u odnosu na 1991. godinu kada je otok imao najpovoljniju strukturu prema dobi i spolu u usporedbi s Krkom i Cresom. No, upravo je takvo stanje utjecalo na izraženu emigraciju brojnog mladog stanovništva koja se nastavlja i danas, te ta činjenica, uz slabljenje doseljavanja, ima velik utjecaj na negativno prirodno kretanje stanovništva otoka Lošinja. Time se potvrđuje i druga hipoteza da svi promatrani otoci bilježe prirodni pad. U pogledu mehaničkog kretanja stanovništva, može se zaključiti kako imigracijski trendovi postoje na Krku i Cresu, dok su na Lošinju oni emigracijskog karaktera. Međutim, negativan migracijski saldo otoka Lošinja ima relativno niske vrijednosti, što znači da postoji mogućnost prevladavanja imigracije nad emigracijom u kraćem vremenskom razdoblju ukoliko se poduzmu kvalitetne mjere populacijske politike. Dakle, bez obzira na različite vrijednosti migracijskog salda, sva tri otoka bilježe značajan udio doseljenih u ukupnom stanovništvu. No, to ne znači da su doseljenici „uspjeli poboljšati“ strukturu prema dobi i spolu ovih otoka. Naime, u imigraciji danas pretežito sudjeluje stanovništvo starijih dobnih skupina (ili se pak radi o tzv. fiktivnom stanovništvu), što uz već ostarjelu matičnu populaciju na otocima ne rezultira smanjenjem prosječne dobi i indeksa starosti. Ti pokazatelji, izračunati za razdoblje od 1991. do 2011., pokazuju da su se promjene u sastavu prema dobi i spolu značajno pogoršale na svim trima otocima. Dakle, važno je naglasiti da su mnoge vrijednosti tih pokazatelja već 1991. prešle kritične vrijednosti, te da se u iduća dva desetljeća samo dodatno pogoršala nepovoljna demografska slika. Stoga se može zaključiti da na otocima sa značajnim udjelom doseljenih nije usporeno starenje stanovništva, čime se opovrgava treća hipoteza.

Dakle, bez obzira na činjenicu da broj stanovnika na otoku Krku raste, a na Cresu i Lošinju opada, jasno je da taj podatak ne daje širu demografsku sliku ovog prostora, pa je upravo zbog toga detaljnija usporedna analiza populacijskog razvoja omogućila uvid u složenost tih procesa. U tom smislu, ponajviše su istaknuta migracijska obilježja, zato što u situaciji negativnog prirodnog kretanja upravo doseljavanje i odseljavanje određuje budućnost naseljenosti promatranih otočnih prostora. Detaljnijim uvidom u tematiku primijećene su mnoge sličnosti i razlike populacijskog razvoja, koje su pridonijele sustavnijem razumijevanju procesa vezanih uz kretanje stanovništva ovoga prostora. Zaključno, pokazala se i sva kompleksnost naizgled jednostavnih demografskih trendova, ali i važnost i svrha geografskog proučavanja prostora koja u obzir uzima brojne čimbenike, kako bi se mogao dati što kvalitetniji, točniji i potpuniji pregled o razvoju stanovništva otoka Krka, Cresa i Lošinja.

7. POPIS LITERATURE

- Friganović, M., 1990: *Demogeografija: stanovništvo svijeta* (4. izdanje), iz: Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.
- Glamuzina, D. (ur.), 2009: *Geografski atlas Hrvatske*, Profil, Zagreb.
- Hamzić, M., 2019: Promjene naseljenosti otoka Krka, *PILAR – Časopis za društvene i humanističke studije* 27-28 (1-2), 139-160.
- Jovanić, M., Turk, I., 2013: Promjene u dinamičkim obilježjima naseljenosti otoka Krka, *Društvena istraživanja Zagreb* 22 (1), 167-193.
- Jovanić, M., Turk, I., Šimunić, N., 2014: Promjene u dobnome sastavu stanovništva otoka Krka u razdoblju 1961.-2011. godine, *Mostariensia* 18 (1-2), 253-276.
- Kuls, W., 1980: *Bevölkerungsgruppen und Minoritäten*, iz: Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.
- Lajić, I., 1993: Utjecaj migracija na novije ukupno kretanje pučanstva cresko-lošinjskog otočnog područja, *Migracijske teme* 9 (2), 165-177.
- Lajić, I., 1996: Migracije i suvremeni demografski razvitak Primorsko-goranske županije, *Migracijske teme* 12 (1-2), 7-25.
- Lajić, I., 2006: *Kvarnerski otoci – demografski razvoj i povijesne mijene*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb.
- Lajić, I., Mišetić, R., 2013a: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme* 29 (2), 169-199.
- Lajić, I., Mišetić, R., 2013b: Osnovni demografski procesi na Kvarnerskim otocima od 1991. do 2011. godine, *Geoadria* 18 (1), 71-92.
- Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.
- Novosel, P., 1975: Kretanje stanovništva otoka Krka od 1857.-1971. godine, iz: Jovanić, M., Turk, I., 2013: Promjene u dinamičkim obilježjima naseljenosti otoka Krka, *Društvena istraživanja Zagreb* 22 (1), 167-193.

Oroz, T., 2020: *Pomalo and Fjaka as the Island State of Mind. Cultural Anatomy of Time(lessness) on the Dalmatian Islands of Hvar and Dugi Otok, 5e colloque international du Collège international des sciences territoriales (CIST) "Population, temps, territoires"*, Aubervilliers, 43-47.

Smoljanović, M., Smoljanović, A., Nejašmić, I., 1999: *Stanovništvo hrvatskih otoka*, Zavod za javno zdravstvo Županije splitsko-dalmatinske, Split.

Valozić, L., 2007: *GIS analiza promjena naseljenosti Istarske županije od 1948.-2001.*, iz: Jovanić, M., Turk, I., 2013: *Promjene u dinamičkim obilježjima naseljenosti otoka Krka, Društvena istraživanja Zagreb* 22 (1), 167-193.

Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, iz: Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.

8. POPIS IZVORA

Državna geodetska uprava (DGU), Središnji registar prostornih jedinica (SRPJ), baza podataka, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 1992: *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima*, iz: Smoljanović, M., Smoljanović, A., Nejašmić, I., 1999: *Stanovništvo hrvatskih otoka*, Zavod za javno zdravstvo Županije splitsko-dalmatinske, Split.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2002-2020: *Tablogrami rođeni i umrli po naseljima Hrvatske 2001.-2019.*, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2005: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD-ROM, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2011a: *Migracijska obilježja po naseljima 2011.*, posebno obrađeni podaci, Zagreb.

Državni zavod za statistiku (DZS), 2011b: *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. godine: Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, www.dzs.hr (22. 3. 2021.).

GISDATA, Digitalni atlas Republike Hrvatske, baza podataka, Zagreb.

9. POPIS PRILOGA

Sl. 1. Otoci Krk, Cres i Lošinj s odabranim prirodnim i društvenim obilježjima prostora	6
Sl. 2. Kretanje broja stanovnika otoka Krka, Cresa i Lošinja od 1857. do 2011. godine	8
Sl. 3. Promjena populacijskog težišta otoka Krka, Cresa i Lošinja od 1857. do 2011. godine	11
Sl. 4. Naselja prema veličini (broju stanovnika) na otoku Krku, Cresu i Lošinju 2011. godine	13
Sl. 5. Broj naselja (%) otoka Krka, Cresa i Lošinja s obzirom na veličinu naselja (broj stanovnika) 2011. godine	14
Sl. 6. Broj stanovnika (%) otoka Krka, Cresa i Lošinja s obzirom na veličinu naselja (broj stanovnika) 2011. godine	14
Sl. 7. Prirodno kretanje stanovništva otoka Krka od 2001. do 2019. godine	18
Sl. 8. Prirodno kretanje stanovništva otoka Cresa od 2001. do 2019. godine	19
Sl. 9. Prirodno kretanje stanovništva otoka Lošinja od 2001. do 2019. godine	19
Sl. 10. Dobno-spolne piramide otoka Krka, Cresa i Lošinja 1991. i 2011. godine	25
Tab. 1. Tipovi općeg kretanja stanovništva otoka Krka, Cresa i Lošinja od 2001. do 2011. godine	16
Tab. 2. Udio doseljenih u ukupnom stanovništvu otoka Krka, Cresa i Lošinja 2011. godine	21
Tab. 3. Udio doseljenih na otocima Krku, Cresu i Lošinju 2011. godine prema području iz kojeg su doselili	22
Tab. 4. Odabrani analitički pokazatelji sastava prema dobi i spolu na otoku Krku, Cresu i Lošinju 2011. godine	25